

Jasminka Vugrinec  
Ludbreg

*LEGENDA O DVANAEST PETAKA  
IZ TKONSKOG ZBORNIKA*

**UDK: 821.163.42.09-97"15"**

**003.349.1(497.5 Tkon)"15"**

Rukopis primljen za tisak 20.07.2010.

*Izvorni znanstveni članak*

*Original scientific paper*

*Recenzenti: Slavomir Sambunjak i Joško Božanić*

Analiza *Legende o 12 petaka* provedena je u kontekstu religiozne kulture i srednjovjekovne estetike, s naglaskom na posebnostima teksta i s ciljem ukazivanja na njegovu ljepotu i vrijednost. Istražene su prvenstveno stilske i kompozicijske, tematsko - motivske i jezične osobitosti. Posebno se ističe genijalna kompozicija koja je izvanredno usklađena s idejom, odnosno porukom djela, a građena je na važnim srednjovjekovnim simbolima, krugu i križu. Nadalje, ističe se izbor te red riječi i grafema koji otkriva na prvi pogled skrivene slojeve *Legende* i osobitu simboliku teksta, dakle izraz koji je usklađen sa sadržajem djela. Vrijedno je spomenuti i originalnu karakterizaciju i psihologiju likova; vješto i svrsishodno ispreplitanje žanrova koje pisac koristi kao jedan od načina prikazivanja potpunosti i sveobuhvatnosti; „igru“ slovima, riječima i njihovim značenjima i druge osobitosti koje nisu slučajne, a o tome svjedoče primjeri i usporedbe s prijepisima *Legende o 12 petaka* iz drugih glagoljskih i ćirilskih izvora. Sve to ukazuje na neupitnu vrijednost proučavanog teksta i piščevu svjesnu težnju da njegovo djelo ne bude samo zapis, prijepis, poučni tekst ili slično, već da bude originalno djelo visoke umjetničke vrijednosti.

***Ključne riječi:*** *Tkonski zbornik, stilistička analiza, kompozicija, simbolika, istina.*

## 1. UVOD

Proučavajući srednjovjekovne tekstove, osobito tekstove iz *Tkonskog zbornika*, primijetila sam u njihovom stilu, kompoziciji, sadržaju, ritmu mogućnost otkrivanja na prvi pogled skrivenih vrijednosti. Tek kada obrišemo prašinu s nekog drevnog predmeta, možemo u potpunosti vidjeti njegovu ljepotu. To vrijedi i za književnost. Tek kada obrišemo prašinu vremena, zapostavljanja, kada se otvorimo za nove mogućnosti, poglede iz drugih perspektiva, kada odbacimo predrasude da naša srednjovjekovna književnost nema umjetničku vrijednost, otvaraju nam se vrata u jedan svijet umjetnosti koji je nepregledan, čije su mogućnosti daleko iznad naših očekivanja, a to nas iznenađuje jer nam je nepoznato. Svaki je od tih tekstova poput jedne tekstualne minijature koja se sastoji od nekoliko razina, a te su razine itekako svjesno i pažljivo posložene, s namjerom da čine umjetničko djelo, a ne samo zapis, prijepis, poučni tekst ili slično. Upravo sam zbog toga izabrala jedan srednjovjekovni tekst iz *Tkonskog zbornika*<sup>1</sup>, želeći obrisati s njega prašinu te ukazati na njegovu ljepotu, vrijednost i neprolaznost.

Umjetnost je djelatnost koja uključuje stvaratelja umjetničkog djela, umjetničko djelo i primatelja umjetničkog djela. Bez jedne od te tri sastavnice nema umjetnosti. Djelu je potreban netko tko će ga učiniti umjetničkim. To je primatelj u istoj mjeri u kojoj i autor. Razmatrajući npr. neki tekst nepoznatog autora, analizirajući ga, doživljavajući ga, mi oživljavamo u tekstu umjetnost, ako ona postoji, koju je autor stvarajući djelo u njega pohranio.

Pokušat ću u tom duhu oživjeti tekst, odnosno umjetnost teksta *Legende o dvanaest petaka*, nepoznatog autora. Za njegovo osvjetljavanje koristit ću se i drugim prijepisima istog teksta, očuvanim u glagoljaškom *Sienskom zborniku*<sup>2</sup> iz 15. stoljeća, te ćirilskim rukopisom knjižnice Kukuljevićeve, pisanim 1520. godine u Dubrovniku.<sup>3</sup> Takva će mi usporedba omogućiti bolji uvid u izvornost, promišljenost i namjeru autora izabranog teksta da u tekstu oživi umjetnost.

Vrlo je važno znati da su spomenuti tekstovi priča o dvanaest petaka prijepisi iz starijeg predloška. To me nije spriječilo da u izabranom tekstu, odgonetavam piščevu težnju za umjetnošću i vrijednost teksta kao originalnog, unikatnog umjetničkog djela.

Najstariji poznati hrvatski zapis o dvanaest petaka nalazi se u *Borislavićevom zborniku* iz 1375. g.<sup>4</sup> To je samo popis 12 petaka bez objašnjenja i bez legende. Iz 15. stoljeća poznat je tekst u već spomenutom *Sienskom zborniku* te u *Tkonskom* i *Grškovićevom zbor-*

<sup>1</sup> *Tkonski zbornik: Hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća*, transliterirao i popratne tekstove napisao Slavomir Sambunjak.

<sup>2</sup> Transliterirani tekst iz *Sienskog zbornika* donosi Anica Nazor u članku: "Još jedan glagoljski tekst *Legende o 12 petaka*", u: *Croatica, Prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, str. 290. - 299.

<sup>3</sup> Tekst donosi V. Jagić u članku: "Prinosi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga", u: *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, str. 119. - 121.

<sup>4</sup> A. Nazor, o.c., str. 299.

*niku*<sup>5</sup> iz 16. st. Još jedan ćirilski tekst čuva se u narodnoj biblioteci u Beogradu.<sup>6</sup> Stojan Novaković u opisu rukopisa navodi da on ne može biti mlađi od prve polovice 14. stoljeća, a lako može biti i stariji.

## 2. KONTEKST PRIČE O DVANAEST PETAKA

### 2. 1. Rasprostranjenost

Svetlana M. Tolstaja<sup>7</sup> je osamdesetih godina 20 st. komparativno proučila i povezala književnu i narodnu tradiciju apokrifnog teksta o 12 petaka koji je dosta proširen u slavenskoj staroj pisanoj književnosti, a ujedno i u novijoj narodnoj pismenoj i usmenoj tradiciji. Stotinjak godina prije nje, glavne osobine ruskih i srpskih redakcija opisao je A. N. Veselovskij, ujedno određivši njihove europske paralele.

Proučavatelji navode dva izvora za mnoge prijepise teksta. To su tzv. Eleuterijeva i Klimentijeva redakcija. Smatra se da je Eleuterijeva verzija u Rusiju stigla preko južnoslavenskih prijepisa priče. Klimentijeva verzija poznata je u mnogim istočnoslavenskim tekstovima. Velika je geografska proširenost priče o 12 petaka. Vezano uz tu rasprostranjenost Tolstaja navodi jedan nerazriješen problem, odsutnost Klimentijevih prijepisa u zapadnoeuropskim književnostima, također i u hrvatskoj književnosti, odakle je, pretpostavlja se, zapadnoeuropski tekst priče o dvanaest petaka bio prenesen Istočnim Slavenima.

Kao najznačajniji pokazatelj za datiranje i značajke pojedinih prijepisa, uzimala se kalendarska povezanost i redosljed petaka. U tom pogledu spominju se dva kalendarska sustava: martovski „koji služi za orijentisanje u apsolutnoj većini prijepisa“<sup>8</sup> (nabrajanje počinje od ožujka ili Velikog posta). To se prije svega odnosi na Klimentijevu verziju. Veselovskom je bio poznat, kaže Tolstaja, samo jedan tekst sa septembarskim ciklusom (tekst koji je objavio Stojan Novaković) ali i naši glagoljaški tekstovi septembarskog su ciklusa. „Ovi tekstovi koji odstupaju od ‘normi’ jesu južnoslavenski, dok su svi ruski prepisi dosledni u pogledu martovskog kalendara.“<sup>9</sup>

<sup>5</sup> A. Nazor u navedenom članku, uz tekst iz *Sienskog zbornika* donosi i razlike između tekstova iz *Sienskog* i *Grškovićevog zbornika*.

<sup>6</sup> Objavio Stojan Novaković u članku: "Dvanaest petaka", *Starine*, str. 24. -28; Razlike između spomenutog i još jednog ćirilskog teksta donosi Gj. Polivka u članku: "Opisi i izvodi iz nekoliko jugoslavenskih rukopisa u Pragu", *Starine*, knj. 12, Zagreb, 1890.

<sup>7</sup> Svetlana M. Tolstaja, "Tragovi stare srpske i stare ruske apokrifne tradicije u folkloru Polesja", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja*, str. 237- 247.

<sup>8</sup> Ibid., str. 240.

<sup>9</sup> Ibid., str. 240.

## 2.2. Tkonski zbornik

*Tkonski zbornik*, hrvatskoglagoljski rukopis s početka 16. stoljeća, čuva se u knjižnici HAZU u Zagrebu pod signaturom IV a 120. Ima 170 papirnatih listova (340 stranica) veličine 13,7 x 10,3 cm i pisan je sitnom lijepom kurzivnom glagoljicom. Jedan je od sadržajno najzanimljivijih hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih zbornika. U njemu se nalaze različiti tekstovi, od filozofskog i strogo teološkog karaktera, preko prikazanja i poezije, sve do apokrifa, žitija, priča i legendi.

Dijelovi su *Zbornika* raspoređeni ovim redom: Uskrsnuće Isusovo (1 – 21v), Pjesme (21v – 24v), Isusovo pismo Abagaru (24v), Molitva pred pričest (25v – 26v), Apokrifna apokalipsa (27 – 40), O Luciferu (40 - 40v), Apokrif o Adamovoj smrti (41 - 43v), Tumačenje evanđelja (43 – 46), Epistola o nedjelji (46 – 49v), O Abramcu (49v – 54), Govor *Sta anjel* (54 – 57), Legenda o Sv. Mihovilu (57 – 61), Govor na dan Sv. Mihovila (61 – 64v), O vrijednosti mise (64v – 66), Legenda o knezu koji nije htio slušati mise (66 – 66v), Cvět od kręposti (67 – 85), Čtenje Agapita (85 – 90), Matej i Andrija u zemlji ljudoždera (90v – 94v), O ispovijedi (95 – 98), Blagoslovi i zaklinjanja (99 – 108v), Muka Isusova (109 – 161), O vrijednosti mise (162 – 165v), Legenda o 12 petaka (165v – 169).

Neki proučavatelji smatraju da je zbornik pisala jedna ruka, drugi da ga je sastavljalo nekoliko autora. Slaganja nema ni oko pitanja mjesta nastanka *Tkonskog zbornika*. Jednostavnom odgovoru na to pitanje ne pridonosi šarolikost koja je karakteristična za njegov jezik. „Pojedini su dijelovi pisani prilično neujednačeno, neki su više narodni, čakavski, sa štokavskim i kajkavskim elementima, a neki su pisani crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije.“<sup>10</sup> Prema najnovijim istraživanjima Slavomira Sambunjaka, zbornik su pisala dvojica autora iz istoga književnog kruga, a na temelju činjenice da je lik sv. Mihovila tematski vrhunac *Tkonskog zbornika*, S. Sambunjak je iznio pretpostavku da je moguće mjesto njegova nastanka svetište Sv. Mihovila ili Sv. Jurja negdje u Krbavi ili Lici.<sup>11</sup>

*Legenda o 12 petaka* posljednji je tekst *Tkonskog zbornika*, što, vidjet ćemo, nije nevažno niti slučajno.

## 3. SADRŽAJ I ŽANR

### 3.1. Sadržaj *Legende o dvanaest petaka*

Pripovijedanje započinje smještanjem radnje u grad Drač u kojem življahu kršćani i Židovi u neprestanom neslaganju i suprotstavljanju. Ne mogavši više živjeti u stalnoj svađi, izabraše dvojicu mudrih, kršćani Eleutorija, Židovi Tarakoja, *da se ona pri/ta/*. Kada se

<sup>10</sup> Marinka Šimić: "Kajkavizmi u Tkonskom zborniku", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, str. 344.

<sup>11</sup> *Tkonski zbornik*, o.c.

treći put suprotstaviše, Tarakoj povede sa sobom svog sina Amaleka. Nakon što je Eleutorij dokazao premoć kršćanske vjere, Tarakoj priznaje: *istina est vera vaša*, ali ne može priznati poraz, želi dokazati da zna više od svog suparnika, te mu „izleti“ rečenica: *viju te veliko mudra, da li ne viš ot .bi. (12) petak, ki su na veliko spasenie dušam krstjanskim*. Rekavši to pobježe, a Eeutorij od njegovog sina traži da mu ispriča tajnu o petcima. Amalek mu otkriva da su Židovi pronašli svezak kod jednog apostola kojega su ubili, a svezak spalili nakon što su ga pročitali, te se zakleli da nikad kršćanima neće otkriti što je u njemu pisalo. Nakon toga slijedi Eleutorijev govor u kojem iznosi što mu je Amalek ispričao. Nabraja se 12 petaka i za svaki daje opis jedne biblijske slike. Tarakoj, ne mogavši podnijeti poraz, ubije sina i sebe. Tekst završava uputama da u navedene dane treba postiti, moliti, davati milostinju i suzdržavati se od intimnih odnosa, jer ako se u te petke začne dijete, bit će bolesno. Tko se bude toga pridržavao, ne treba se bojati osude na sudnji dan.

### 3.2. O žanru i isprepletanju žanrova

Apokrifi (grč. ἀπόκρυφος: „skriven“, „tajan“) su spisi koji su svojim sadržajem povezani s biblijskim knjigama, ali nadopunjeni maštovitim pričama o događajima koji se u Bibliji ne spominju. Dije se na staro i novozavjetne, nisu prihvaćeni ni u židovski ni u kršćanski kanon biblijskih knjiga.

Legenda je žanr koji se odnosi na prošlost, a o prošlosti govori prvi dio teksta koji proučavamo (povijest rasprava, sukob kršćana i Židova, ubojstvo apostola). Središnji dio teksta (izvještaj o petcima) djeluje poput didaktičkog teksta. Didaktički tekstovi imaju zadatak istaknuti praktičnu, pravu mudrost, život po vjeri i kreposti, dok završetak teksta sadrži neke elemente apokaliptičke književnosti (iznošenje posljedica koje će nastupiti ukoliko se petci neće poštivati, a i samo spominjanje sudnjeg dana, dakle budućnosti, predmeta koji obrađuje apokaliptika). Takvim pogledom na tekst dobivamo jednu žanrovsku zaokruženost, vremensku upotpunjenost: prošlost, sadašnjost i budućnost.

Osim takve zaokruženosti, proučavani nam tekst daje mogućnost razmatranja žanrovske prožetosti i na drugom planu. M.-A. Dürrigl *Legendu o dvanaest petaka* svrstava u tzv. *mala prenja*.<sup>12</sup> Slavomir Sambunjak smatra da isti tekst ne pripada žanru prenja, već da je u njemu „tek riječ o prenju, što je bitno različito. (Tekst) je većim dijelom narativan, a tek manjim dijaloški, u njemu nema fantastičnih likova, njegova struktura nije struktura prenja“.<sup>13</sup>

<sup>12</sup> Marija-Ana Dürrigl: „Kada se govori o prenjima, valja naglasiti da se ona mogu javljati i nesamostalno, tj. unutar djela koja pripadaju drugim žanrovima. Takve motive i epizode nazvala bih *malim prenjima*“, u: "Neki aspekti geneologije prenja u hrvatskoglagoljskoj književnosti – o naslovnim pojmovima i malim prenjima", u: *Croatica, Prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, str. 93.

<sup>13</sup> Slavomir Sambunjak, *Jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja*, str. 30.

Tekst, dakle, nije prenje, nije niti *malo prenje*, nego je pripovjedački, ali sadrži i element prenja, govorni sukob dvaju suprotstavljenih likova, koji se očituje u njihovim izrazima, njihovim značajkama i postupcima.

#### 4. STILISTIČKA ANALIZA

##### 4.1. Karakterizacija likova

Poglavlje koje slijedi odnosi se na dio teksta koji okružuje priču o petcima. U njemu se pojavljuju tri lika koja su unatoč kratkoći i sažetosti vrlo uspješno karakterizirana na različite načine. Kada izgovorimo ime Eleutorij nasuprot imenu Tarakoj, zasigurno će nam Eleutorij svaki put zazvučati ugodnije, iako ništa drugo ne znamo o liku pod tim imenom. Razlog tome je sama fonološka struktura imena koja likove definira, odnosno određuje kao tri različita karaktera: pozitivan, negativan i neutralan. Ime kršćanina (*Eleutorij*, grč. „slobodan“) sastoji se od sonanata (koji su ugodni i tvore se lako i bez napora) i visokih, svijetlih vokala na početku i kraju imena, koji umekšavaju, odnosno neutraliziraju tri središnja glasa koji ne spadaju u tu skupinu.<sup>14</sup> Ime Židova (*Tarakoj*) sastavljeno je od srednjeg te niskog i tamnog vokala, koji su manje eufonični, i praskavaca koji se teže izgovaraju, djeluju oporo, grubo i tvrdo. Glas *r* u takvoj okolini također pridonosi negativnoj konotaciji. Ime *Amalek*, kao i *Tarakoj*, sastoji se od srednjih vokala i jednog praskavca, ali za razliku od *Tarakoja* njegovo ime sadrži i visoki, svijetli vokal *e* te dva sonanta koji ime čine ugodnijim i lik blažim od *Tarakoja*. Dakle glasovi koji sastavljaju imena likova poklapaju se s njihovim karakterima.<sup>15</sup>

<sup>14</sup> Antica Antoš: „Sonanti mogu umekšati i zvuk tvrdih konsonanata“, u: *Osnove lingvističke stilistike*, str. 36.

<sup>15</sup> Provedena su brojna istraživanja o tome kako upotreba jezika utječe na doživljavanje stvarnosti, npr. fonološka struktura imena pokazuje koliko ćemo ljudima biti simpatični. O tome govori Josip Čirić u članku: "Elementi filozofije jezika u „Povijesti Međuzemlje“ J. R. R. Tolkiena: „G. W. Smith (The political impact of name sounds)", *Communication Monographs*, 65(2) 1998., 154-172.) je istraživao emotivnu vrijednost fonema u prirodnoj socijalnoj okolini – političkim izborima (...) Rezultati njegovog istraživanja potvrđuju razumno precizne predviđanja izbornih rezultata na temelju odabranih fonetskih obilježja imena kandidata.

Kada se promotre prirodni jezici, npr. hrvatski, moguće je statistički odrediti učinak fonetskih osobina na konotaciju riječi. Tako je moguće napraviti analizu prema Jacobsonovim binarnim fonološkim svojstvima (Muljačić, 1964) i etičkoj dimenziji pojedinih riječi, u konkretnom slučaju, hrvatskom tradicionalnog mitološkog bestijarija (Čirić, 2003). Tako je fonološkom analizom 101 imena iz hrvatskog tradicijskog bestijarija (Vrkić 1995; 1996) ustanovljena statistički značajan efekt prekidnosti na etičku komponentu imena: drugim riječima, u onim imenima koja su predstavljala zla bića, prekidni glasovi upotrebljavani su znatno češće ( $\chi^2 = 6.702$ ,  $df = 2$ ,  $C = 0.095$ ,  $p < 0.05$ ). Promotri li se narav jezika koje je Tolkien stvorio, imamo zornu ilustraciju ove pojave: zvučna slika jezika odražava narav vrste koja ga upotrebljava (...) Quenya i Sindarin sadrže dosta likvida, malo prekidnih glasova, riječi imaju melodični zvuk, a u skladu s tim je i ponuđena 'povijest jezika' - na njima se mogu izreći emocije i misli do takve suptilnosti koja je u drugim jezicima nemoguća. S druge strane, crni govor je jezik neprijatelja i negativnu konotaciju održava ne samo imenom: prekidni glasovi su zastupljeniji, riječi su napornije za izgovor i asociraju na krstost (...) Kao sredina između etičko-lingvističkih polova stoji patuljački jezik: khuzdul.

Pozitivnosti lika Eleutorija zasigurno pridonosi i početak imena, *El*, što u prijevodu s hebrejskog znači „Bog“ (osnovno značenje „sila“ ili „izvor moći“), a vrlo poznato iz Kristove molitve na križu. Eleutorij je dakle teoforično ime.<sup>16</sup>

Zanimljiva je i sljedeća činjenica: ako iz imena *Tarakoi* izostavimo samoglasnike<sup>17</sup> dobit ćemo riječ „*trk*“, riječ koja je u skladu s karakterom, ponašanjem istog lika. Tarakoj je poražen, bježi, boji se, skriva se i na kraju ubija sina i sebe i na taj način bježi od odgovornosti, ali bježi i fizički: *I to rek pobiže van i ne more stati ot gorkosti srca*.<sup>18</sup> Izuzmemo li vokale iz imena *Amalek*, dobit ćemo „*mlk*“, odnosno „*muk*“. Amalek je trebao šutjeti kao i ostali Židovi zaklevši se na šutnju, no on je ipak progovorio, i to ga je stajalo života.

Znakovito je i to što istinu o 12 petaka ne donosi Amalek niti Tarakoj u svom govoru, nego Eleutorij nakon što je njemu to ispričao Amalek. Takvim postupkom autor želi istaknuti da istina izlazi iz usta Božjeg čovjeka, istina je kod onoga koji prenosi Božju riječ, koji je najslbližiji Bogu.

Jedan od načina na koji pisac ističe kršćanina, a umanjuje važnost Židova je taj što prvo navodi ime kršćanina, poslije toga ime Židova, iako je prvo spomenuo židovskog mudroga, mogao je odmah napisati i njegovo ime, ali očito je da pisac koristi svaku i najmanju priliku da uzvisi Eleutorija, kao i u ovom slučaju kada na prvo mjesto stavlja njegovo ime: *I to govorahtu Židove ufajući se na svoga mudroga. Tada izabraše krstjane muža bogobojna i bogolubiva, od mudrih izabrana, imenom Eleutorija, a židovskomu biše ime Tarakoi*.<sup>19</sup> Sigurno nije slučajno ni to što se ime *Eleutorij* pojavljuje osam puta, ni jednom se njegovo osobno ime ne zamjenjuje imenicom kršćanin, za razliku od imena *Tarakoj* koje se spominje samo jednom na početku, u ostalih deset slučajeva pisac upotrebljava *Židovin*, *sin Židovina*, npr: *... i prepre Židovina ... I reče paki Židovin ... i reče emu sin Židovina ... i vnide paki Židovin*, itd. Takvim postupkom stječe se dojam da ima nešto u imenu *Tarakoj* što pisca odbija od njega. Ta je osobitost karakteristična jedino za tekst *Tkonskog zbornika*. Npr. u *Sienskom zborniku* (i u ćirilskim tekstovima) ime *Tarakoj* javlja se nekoliko puta u tekstu: *I sie rek6 Ta<ra>koi ... I vnide paki Tarakoi...i reče emu Tarakoi*.<sup>20</sup>

Suprotno zastupljenosti imena, ako izuzmemo dio o petcima i to shvatimo kao zasebni govor zbog kojega je ostatak teksta nastao, Tarakoj mnogo više govori, brz je na riječima, ne može se suzdržati ni pomiriti s porazom pa mu „izleti“ tajna o petcima, a ta ga je nepromišljenost i brzopletost dovela do smrti. Između ostalog, opširnost i razvučenost oduzima ju govorniku jezgrovitost i snagu, slabe njegov opći dojam. Tarakojeve riječi su u skladu s njegovim stanjem – nemiran, nesiguran, neuvjerljiv, pokazuje slabost, uzrujan, uplašen, gnjevan, potresen, poražen. Eleutorij, s druge strane, govori vrlo kratko i sažeto, snažno i

Rječnik (Noel, 1980) pokazuje kako tu prevladavaju glreni glasovi, kombinacija kompaktnosti i prekidnosti, dominantni su fonemi [x], [k] i [z].<sup>16</sup>

<sup>16</sup> Teoforična imena su imena koja sadrže ili podrazumijevaju Boga ili božanstva, daju se da bi imenositelj bio sličan svojim nebeskim uzorima.

<sup>17</sup> Semitski jezici u pismu ne poznaju vokale.

<sup>18</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166v, 5.

<sup>19</sup> *Ibid.* f. 166r, 8-12. To je ujedno i jedino mjesto na kojem se u tekstu spominje osobno ime *Tarakoj*.

<sup>20</sup> *Sienski zbornik*, f. 34d, f. 35.a

jezgrovito, što ga karakterizira kao mudrog govornika, smirenog, suzdržanog, dostojanstvenog, uzdignutog, nadmoćnog čovjeka. Njegova šutnja, odnosno izgovaranje prave riječi u pravo vrijeme, donose mu pobjedu u raspravi i nagradu, veliku skrivenu istinu koja je na spasenje svim kršćanima. Sve to pokazuje kako je pisac poznavao i psihologiju i promišljao o tome kako će se koji lik izražavati. Suprotnost likova možemo tako usporediti s *Cvjetom od krěposti*, djelom koje se također nalazi u *Tkonskom zborniku*, u kojem piše da biti moćan znači biti strpljiv i biti hrabar, tj. „*ne bođti se riči niedne teške*“, a strah je suprotan moćnosti, bojažljiv se čovjek prikazuje kako bježi, „*pobeže...hip edan ne more sedeti ot straha*“.<sup>21</sup>

O sličnim primjerima u kojima se vidi da je pisac svjesno birao stil i usklađivao ga s temom, motivima, likovima, idejom, bit će riječi kasnije. Nećemo pogriješiti ako zaključimo da mu je stil u tom smislu originalan i svrhovit, nadasve vrijedan spomena i analize.

U ispravnost ovakvog tumačenja, i zaključka da se naš pisac namjerno koristio opisanim postupcima, uvjerit ćemo se na sljedećim primjerima iz drugih inačica tekstova u kojima nema toliko mogućnosti za ovakvu analizu karaktera likova, počevši od fonološke strukture imena, sve do stila govora pojedinih likova. U starijem *Sienskom*, a također i u *Grškovićevom zborniku*, čitamo ime *Melek6*. Fonološka struktura tog imena čini ime ugodnim. Pisac *Tkonskog zbornika* nije mogao dopustiti da ime Židova bude ugodnije i „bolje“ od imena kršćanskog mudraca, zato je svijetli, visoki vokal *e* zamijenio nižim, tamnijim *a*, i još jednom ga naglasio stavivši ga na početak imena, da bi dobio manje eufonično ime *Amalek*. Jedino autor *Tkonskog zbornika* učinio je takav zahvat u imenu lika, želeći nijansirati karakter kao pozitivni, negativni i neutralni. Nadalje, ni u tekstu iz Dubrovnika, ni u drugim ćirilskim tekstovima, kršćaninovo ime ne počinje sa *El*. Izuzimanjem vokala iz imena u ćirilskim tekstovima ne mogu se dobiti nove riječi koje ujedno i karakteriziraju likove. Za razliku od teksta iz *Tkonskog zbornika*, ime *Tarakoj* javlja se u drugim tekstovima na više mjesta. U tekstu iz Dubrovnika osobna imena se pojavljuju otprilike u istom omjeru, a priču o petcima ne pripovijeda, kao u *Tkonskom zborniku*, Božji čovjek Eleutorij, nego Maleh6.<sup>22</sup>

## 4.2. Neparni brojevi

Od svih spomenutih tekstova jedino u *Tkonskom zborniku* u opisima petaka nema parnih sati. U *Sienskom* i *Grškovićevom zborniku* čitamo kod devetog petka: *v deseti čas6 d'ne*, te u dvanaestom petku: *v drugi čas noći*. U prvom slučaju, kod 9. petka, pisac *Tkonskog zbornika* zamijenio je broj 10 sa *treti čas d(6)ne*,<sup>23</sup> a u 12. petku točan sat ne spominje. U ćirilskim tekstovima također se javljaju parni sati na nekoliko mjesta. O tome da nije bilo svjeđeno i nebitno koji je sat, svjedoči ćirilski rukopis koji se čuva u Beogradskoj knjižnici,

<sup>21</sup> *Tkonski zbornik, Cvět od krěposti*, f. 83v – 85.r

<sup>22</sup> Imena likova: *Tkonski zbornik: Eleutorij, Tarakoi, Amalek. Sienski zbornik: Eliutorii, Tarakoi, Melek6. Dubrovački rukopis: Levterie, Tarasie, Maleh6. Beogradski rukopis: Lev6therije, Tharasyi, Maleh6.*

<sup>23</sup> *Tkonski zbornik*: f. 167v, 20.



u kojem je ostavljeno prazno mjesto za određeni broj, ali broj nije zabilježen. Radi se o devetom petku: (...)v6 lěta proroka Jeremije v \_\_\_ čas6 d6ne.

Uzroke takvog autorovog mijenjanja predložka potražiti ćemo kasnije. Recimo ovdje samo da neparni brojevi, nasuprot parnim, usmjeravaju naše asocijacije na nesklad i neugodu.

#### 4.3. Prestrašeni izdajica

Da je autor pažljivo birao brojeve i riječi svjedoči, između ostaloga, i detalj iz teksta, sintagma *ognu predaše*.<sup>24</sup> Vjerojatnije je, i prirodnije da se u oganj nešto baca, a ne daje, ili predaje. Smatram da se autor ovdje poslužio analogijom, sličnošću i bliskozvučnošću riječi, želeći reći nešto više i dublje od jednostavnog prepričavanja događaja. Očita je, izborom staroslavenske riječi *prědati*, aluzija na riječ *prědatel6*, što znači „izdajnik“. Spaljivanje knjige autor povezuje s izdajom. Moguće su na ovom mjestu različite asocijacije: srednjovjekovna cenzura, zabranjivanje apokrifne književnosti i dr.

Još jedna činjenica upućuje na važnost riječi *predati*. Pisac upravo tu riječ želi naglasiti, a to čini stavljajući je na posljednje mjesto u rečenici. Za razliku od teksta u *Tkonskom zborniku*, pisac teksta iz Dubrovnika prvo je zamijenio riječ *predati* u *vrći*.<sup>25</sup> Time je izgubljena asocijacija na izdaju, i time sintagma „u oganj vrgoše“ više nema takvu važnost kakvu ima „ognju predaše“, i ne nalazi se na kraju rečenice, kao nešto što se posebno naglašava. U tom drugom tekstu rečenica završava iskazom o ubojstvu apostola.<sup>26</sup>

Staroslavenska riječ *predati* osim značenja „predati“ ima još jedno značenje, „bojati se“. Kao što su se Židovi bojali apostola i sveska, tako se Tarakoj boji svog suprotstavljenog mudroga, tako se i laž boji istine. Drugim riječima, laž, Tarakoj, Židovi, prestrašeni bježe pred istinom, pred Eleutorijem, zbog straha uništavaju svezak i ubijaju apostola.

Sličnih primjera o pažljivosti pri izboru riječi ima više, npr. pisac *Tkonskog zbornika* u opisu lika Eleutorija izabire riječi: *muža bogobojna i bogolubiva*,<sup>27</sup> za razliku od teksta iz *Sienskog zbornika* u kojem piše: *muža božniva i bogoljubiva*.<sup>28</sup> Vidimo da naš pisac osjeća razliku između riječi koje označuju bojažljivog i bogobožnog čovjeka, i jer opisuje čovjeka koji se zalaže za istinu, svjestan je da se on ne treba plašiti, pogotovo ne bojati se laži, naglašavajući tako, još jednom, njegovu moćnost, za razliku od Tarakojeve plašljivosti, čija je osobina bježanje, kako u *Kapitolu od straha Cvěta od krěposti*, tako i u *Legendi o 12 petaka*.

Prije daljnje analize, nekoliko rečenica posvetit ćemo spomenutoj laži, odnosno istini.

<sup>24</sup> *Tkonski zbornik: Bihu našli naši prvi č(lově)ka krstjanina ot ap(osto)lov vaših, najdoše svitak knižni i v tom svitce bihu pisani ti petci. Da onogo umoriše lutu smrtiju a svitak pročtaše i ognju predaše. I do sego dne est kletva i rota meju nami ne povidati nih vam krstjanom*, f. 166v,14-21.

<sup>25</sup> Dubrovački rukopis: *I kada ogledaše oni svitak6 u ogan6 vrgoše a onogai apustola lutom6 smrtiju umoriše*.

<sup>26</sup> U *Sienskom zborniku* također *predaše*; u *Grškovićevom zborniku: položiše*.

<sup>27</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166r, 10.

<sup>28</sup> *Sienski zbornik*, f. 34c

#### 4.4. *Ot istini*

Zašto je pisac teksta, govoreći o tome da je Bog stao na stranu Eleutorija, upotrijebio atribut *vsevidac*,<sup>29</sup> a ne bilo koju drugu Božju osobinu? Pokušat ćemo do odgovora doći analizom autorovog shvaćanja istine i laži. Jasna je podvojenost na istinito (u liku Eleutorija) i lažno (u liku Tarakoj koji sam kaže: *istina est vaša vera, a naša tena est*). Pisac ističe da je Bog na strani istine, odnosno pomaže onome koji se zalaže za istinu. Uvriježeno je mišljenje da je istina veća od laži, da istina uvijek ispliva na površinu, da kad-tad izađe na vidjelo, i sl. izreke, ali u ovom tekstu, i na još jednom mjestu u *Tkonskom zborniku*, već spomenutom *Cvētu od krěposti*, misao je netipična. Istina uvijek ostane na svojem mjestu.<sup>30</sup> Istina je skrivena, ispod laži, istina je skromna i jednostavna. Istina miruje, ona se ne miče s mjesta, ona čvrsto i mirno stoji, a laž je na površini nemirna i kad-tad mora se maknuti, dakle istina je nepomična, a laž je ta koja luta. Istina ne mora isplivavati, ona se ne mora izboriti za svoje mjesto. Laž se mora boriti za svoj opstanak, a istina može mirno čekati da laž sama sebe uništi. A Bog je *vsevidac* upravo zbog toga što vidi kroz laž, laž je njemu prozirna.

Priču o ubojstvima možemo iščitavati kao alegoriju. Kao što je strah protivan moćnosti, tako je laž protivna istini. Židovi u ovoj priči simboliziraju laž koja sama sebe ubije, poput slijepog krta koji pogiba dolaskom na svjetlo<sup>31</sup>, dakle simboliziraju laž koja je nemirna, slična strahu kojemu je karakteristično bježanje. Kršćanin simbolizira istinu koja je snažna, moćna, postojana, nepokolebljiva, pouzdaje se u Boga *vsevidca*. Pisac ne želi govoriti o apstraktnim, neopipljivim pojmovima, kao što su istina i laž, moć i strah, nego to pretvara u slike, nešto što čovjek može vidjeti, doživjeti.

Riječ *istina* pojavljuje se u tekstu tri puta i to samo na mjestu na kojem Tarakoj priznaje da je kršćanska vjera istinita. Vidjet ćemo kasnije kako pisac koristi ponavljanja radi ukazivanja na važne trenutke teksta. To se najjasnije vidi u ovom slučaju, gdje se osim riječi *istina*, tri puta ponavlja glagol „biti“ u oblicima *esi* i *est*:<sup>32</sup> *Viju kako preprel me esi i istina est vaša vera, a naša tena est. I kada bo na(š)emu zakonodavcu G(ospod)6 ěavi se na gori Sinajscej, a vam pokaza s istina. V istinu ot Devi Marie rodi se G(ospo)d(i)n Is(u)h(r6st).*<sup>33</sup>

Osim ponavljanjem, važnost pisac obilježava i tako što najbitniju riječ postavlja na početak ili kraj rečenice, kao u ovom slučaju: (...) *istina. V istinu (...)*, tako i u slučaju *ognu predaše* koji je opisan u prethodnom poglavlju, tako i u sljedećem primjeru u kojem

<sup>29</sup> *Tkonski zbornik: Bog vsevidac pomagaše Eleutoriju i prepre Židovina*. f. 166r, 16-17.

<sup>30</sup> *Ibid.* str. 138: *Čtenie ot istini. (...) Tako e ot istini: pokrivaĳ č(lově)k istinu lažu koliko hoće, a istina le vazda ostae na svoem meste*. f. 81v, 1-5.

<sup>31</sup> *Ibid.* str.139.: *I primeniti se more laž krta ki pod z(e)mlu prebiva i nema očiju, a kada pride na svetlo tada umre(...)*kada svitlost od istine laž otkrie, tudje umre laž kako krt(...)Ki laže dušu ubiĳ, f. 82v, 5-15.

<sup>32</sup> U *Sienskom zborniku* dva puta se ponavlja glagol „biti“.

<sup>33</sup> Za razliku od *Tkonskog zbornika*, u rukopisu koji se čuva u Beogradu riječ *istina* napisana je dva puta (*a vam pokaza se istina, ot6 Marije rodi se Hristos6*), a u rukopisu iz Dubrovnika istina se uopće ne spominje.

naglašava broj tri: *i kada bi sniti se nima tretič*.<sup>34</sup> Ako usporedimo citiranu rečenicu s istim dijelom teksta iz *Sienskog zbornika*: *i kada ima se bē tretič sniti*,<sup>35</sup> očito je da je upravo riječ *tretič* u *Tkonskom zborniku* naglašena. Vjerojatno s razlogom da se i na taj način ukaže na dublji smisao djela, a to *jest i istina*, riječi koje se tri puta ponavljaju upravo kad su se susreli treći put. Ni broj tri nije izabran slučajno, izabran je zbog svoje simboličke važnosti, to je broj neba, Boga - Istine.

U tom kontekstu, zanimljiv je detalj spaljivanja spisa, odnosno zatajivanja činjenica, dokaza, cenzura, uništavanje knjiga, time i znanja, što drugim riječima znači zatajivanje istine, skrivanje istine. Pisac zapravo ukazuje da istina uvijek „preživi“ ma kako se skrivala i zatajivala. Istina uvijek ostaje na mjestu, a laž se maknula. Tarakoj nije ubio Eleutorija, nego sina i sebe, ubio je laž, odnosno laž je sama sebe ubila i na taj se način maknula. U tom smislu tekst možemo iščitavati u prenesenom smislu, na razini suprotnosti istine i laži.

#### 4.5. Suprotnost

Spomenuta suprotnost nije jedina suprotnost u tekstu. Već sam opisala suprotnost između likova, a ta suprotnost dvojice mudrih, proširuje se na suprotnost dvaju svjetonazora, ne samo na višestoljetnu suprotnost Židova i kršćana, nego, mogli bismo reći, suprotnost staroga i novoga, zatvorenosti i otvorenosti, osvete i oprosta i dr. Tekst *Legende* je dramatičan, a ta dramatičnost, napetost, neizvjesnost proizlazi upravo iz kontrasta, suprotnosti u načinu izražavanja, u motivima (ubojstva), ritmu, strukturi, izboru stilskih sredstava.

U nastavku ću prikazati još nekoliko upečatljivijih dijelova teksta, od kojih je zanimljivo kako se ta suprotnost odražava na jezik i stil, izbor riječi i postupaka.

Od nekoliko izražajnih mogućnosti, pisac je izabrao: *zakla sina svoga a sebe ubode*,<sup>36</sup> izabrao je, dakle, svojevrsnu suprotnost na semantičkoj (značenje riječi „ubosti“ i „zaklati“) i suprotnost na sintaktičkoj razini (izabравši suprotnu a ne sastavnu rečenicu) ne samo da je riječima i smislom ukazao na razliku, nego i vezom među tim riječima.<sup>37</sup>

Sličan postupak pisac upotrebljava na još jednom, ključnom dijelu teksta, u opreci riječi *istina* i *tena*. Taj će primjer biti opisan nakon što objasnimo sve činjenice potrebne za njegovo osvjetljavanje. To su ujedno i primjeri kako se cjelina obnavlja u dijelovima, odnosno misao, ideja u detaljima, što ću podrobnije opisati u sljedećem poglavlju.

<sup>34</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166r, 13.

<sup>35</sup> *Sienski zbornik*, f. 34c

<sup>36</sup> *Tkonski zbornik*, f. 168v, 20.

<sup>37</sup> *Sienski zbornik*: *zakla sina svoego, a sebe ubode*. f. 36c

*Grškovčev zbornik*: *ubode sina svoego, a sebe zakla*. (Pisac je ublažio ubojstvo sina.)

Dubrovački rukopis: *I poimi nož6 i zakla sina svoga. I kada vidie da e učinio nepovinu krv6, tada sam6 sebe ubode*. (Nema suprotnosti na sintaktičkoj razini.)

## 4. 6. Odnos forme i sadržaja

### 4.6.1. Što je lijepo?

Srednjovjekovni filozof Toma Akvinski piše da su za ljepotu neophodne tri stvari: 1. neokrnjenost ili potpunost jer ono čemu nešto nedostaje, samim time je ružno. 2. odgovarajući razmjer ili sklad, i 3. jasnoća, zato se za blistave stvari kaže da su lijepe. Osim toga, Toma Akvinski kaže: „Jer dobro se odnosi na izvjesnu težnju: dobro je ono čemu sve teži. Lijepo se s druge strane odnosi na spoznajnu moć: jer lijepima se nazivaju one stvari koje kad ih gledamo, izazivaju uživanje.“<sup>38</sup>

U ovom tekstu o dvanaest petaka čini se da nešto od toga, neophodnoga za ljepotu, nedostaje. Na primjer, u dijalogu nema sklada jer Tarakoj govori dugo i opširno, Eleutorij kratko i sažeto. Sličan nesklad nalazimo i u opširnim nasuprot vrlo kratkim objašnjenjima petaka, te u već prikazanom upućivanju na nesklad svjesnim biranjem samo neparnih sati. Stječe se dojam odstupanja od Tominog uvjeta skladnosti. Ni drugi uvjet, potpunost, neokrnjenost, autor ne poštuje. Na primjer, samo za neke petke navodi točan sat. Dvanaesti petak, za razliku od ostalih, ne sadrži opis biblijske slike. Nema ni blistavosti koju Toma navodi kao primjer jasnoće. Sve bi nas to moglo navesti na zaključak da ovaj tekst nije lijep, međutim, bez obzira je li autor poznao Tominu filozofiju ili nije, prethodno istaknuti detalji i sam tekst ukazuju na to da autor nije želio priču ispričati „lijepo“. Jer ljepota znači uživanje, a uživanje nije u skladu sa sadržajem, odnosno porukom, onim što pisac želi prikazati, što tekstem želi postići, a to je prije svega post i odricanje.

Ako za srednjovjekovnog čovjeka „oblik izražava značenje“<sup>39</sup> i svrha umjetničkog djela je uspon k nevidljivom, k Bogu, onda je autor pažljivo birao stil kojim će izraziti značenje, kojim ni na simboličkoj ni na stvarnoj razini neće poticati na uživanje, na lijepo, jer to nije u skladu sa sadržajem.

Pisac ima namjeru da formu i stil prilagodi sadržaju, a time se ispunjava i svrha teksta: povratak Bogu, spasenje, što je moguće samo ako se petci (koji su na spasenje kršćana) poštuju, samo ako se čovjek odriče i posti, zato se i pisac „odriče“ uživanja, lijepoga. Naravno da to ne znači da tekst nije lijep, naprotiv, ova piščeva ideja čini ga još ljepšim i vrjednijim. Sve to još više dolazi do izražaja uzme li se u obzir da je pisac izostavljenu „ljepotu“, sklad, nadoknadio na druge, u ovom radu opisane, načine. Tako na prvi pogled imamo ujedinjene dvije oprečne teze, međutim one ne isključuju jedna drugu, nego dokazuju umjetničku vrijednost teksta.

<sup>38</sup> Toma Akvinski citiran prema: N. Čaćinović-Puhovski, *Estetika*, str. 39.-40.

<sup>39</sup> Ibid. str. 39.

#### 4.6.2. Načelo analogije

U tekstu možemo primijetiti estetsko načelo analogije prema kojem svaki detalj mora oblikom oponašati cjelinu, cjelina se obnavlja u dijelovima, pojedini detalji oponašaju cjelinu, odnosno osnovna ideja, misao, obnavlja se u detaljima. Tako se, na primjer, misao o suprotnosti istine i laži obnavlja u suprotnosti snažnog kršćanina i bojažljivog Židova, tako se i misao „postiti“, „odricati se“, obnavlja u jednostavnom, sažetom govoru lika Eleutorija, i općenito karakterizacija likova, koja je već opisana, građena je po toj zamisli. I opis svakog petka, objašnjenje zašto treba postiti, primjer je oponašanja cjeline. Izbor riječi također, jer nema bujice riječi, gomilanja sinonima, epiteta, nego jednostavnost i suzdržanost. Tako se, s jedne strane, naglašava težina i važnost misli a ne broj riječi, i, s druge strane, glavna misao se ponavlja, ili obnavlja u ritmu, izboru riječi i dr. Nema pretjeranosti, uljepšavanja, nego realno opisivanje, a to pisac radi svjesno kako bi ukazao na bit, i kako bi uskladio svoj stil s idejom zbog koje je tekst i nastao, a to je post, jednostavnost, suzdržavanje kako od hrane i *lubodešnja*, tako i od „nepotrebnog“ ukrašavanja stila.

#### 4.6.3. Ponavljanja

U ovom tekstu, za razliku od mnogih drugih srednjovjekovnih tekstova, čini se da ima osjetno manje svih vrsta ponavljanja gramatičkih oblika, riječi, sinonima, konstrukcija u svrhu zvučnosti, ritma i slično. Nameće se pitanje je li tendencija u priči o dvanaest petaka iz *Tkonskog zbornika* da ne bude ponavljanja? Tamo gdje se javljaju ponavljanja u ovom tekstu, svrha im nije zvučnost, eufoničnost, nego naglašavanje određenog trenutka. Pisac ih koristi da bi „udario glasom“ i skrenuo pažnju slušatelja na ono što je u tekstu bitno. Takav primjer je već opisan u poglavlju o istini. Slično i kada za Amaleka kaže: *užas se s trepetom*.<sup>40</sup> Užas i trepet su sinonimi. Ili: *ruknu velikim glasom i reče*.<sup>41</sup> Takav primjer je i ponavljanje pokaznih zamjenica (*tom, ti*) te glasovnih skupina (*-tci, -tce*) u primjeru: *najdoše svitak knižni i v tom svitce bihu pisani ti petci*.<sup>42</sup> Ponavljanja nalazimo i u dijelu teksta koji donosi proročanstvo vezano za djecu. Ponavlja se veznik *ili*. Pisac polisindetonom i nabravanjem želi usporiti ritam i naglasiti sljedeće: *Ako li v simi petki ili kvatri temporni začnet se dite, budet nezdravo ili besno ili nemo ili hromo ili slepo ili knasto ili inu bolezanju obdržano*.<sup>43</sup> Takvih pojava u ovom tekstu ima, ali nisu u prvom planu, ne koriste se u svrhu skladnosti ili melodičnosti, nego im je cilj apostrofiranje važnih dijelova teksta, isticanje dubljih njegovih slojeva, simbola i konstrukcija.

Osjetno smanjivanje ponavljanja razmotrit ćemo na jednostavnim primjerima. Imajući, naglašavam, na umu piščevu ograničenu originalnost i slobodu zbog predložka, ipak

<sup>40</sup> *Tkonski zbornik: I užas se s trepetom i sa slzami poveda emu vse do konca*, f. 166v, 11-13.

<sup>41</sup> *Ibid.: I kada sliša sie Židovin, ruknu velikim glasom i reče*, f. 168v, 15-16.

<sup>42</sup> *Ibid.* f. 166v, 16.

<sup>43</sup> *Ibid.* f. 169r, 5-9.

čini osjetnu razliku u zastupljenosti veznika *i* kojim počinje većina rečenica. Uspoređujući tekst *Tkonskog* i *Sienskog zbornika*, koji su na prvi pogled vrlo slični, otkrivamo da se veznik *i* u *Tkonskom* javlja 13 puta rjeđe nego u *Sienskom zborniku*.

Osim toga, u *Sienskom zborniku* dolazi ovakav skup riječi: *est' kletva i nepriježanb meju nami i bě rota meju nami*,<sup>44</sup> dok je u *Tkonskom zborniku* i u tom slučaju ponavljanje i nabravljanje reducirano: *est kletva i rota meju nami*.<sup>45</sup>

Sličnu pojavu nalazimo i na kraju teksta, gdje u *Sienskoj* verziji piše: *I az6 Eleutorii, slišav' ot Židovina k(a)ko na polzu sut' h(r6st)6ėnom6 siė petka .bi. (12), d(u)šam6 nih6 na spasenie*,<sup>46</sup> dok u *Tkonskoj* verziji: *A ě Eleutorij slišav to Židovina, kako na spasenie sut krstėnom siė .bi. (12) petaka*.<sup>47</sup>

Također, u *Sienskom zborniku*: *da ki godi budet' streči i čuvati ove pětke zgora pisane i .g. (4) kvatri tem'pori postiti o vode i o krusi, k(a)ko e zgora pisano v strašni d(a)n6 suda ne uboit' se*.<sup>48</sup>

*Tkonski zbornik*: *da ki godi bude striči i čuvati ove petke i četvere kvatri temporne postiti u krusi i o vodi, kako e više pisano, v strašni d(a)n Sudni ne uboi se biti osujen6*.<sup>49</sup>

Težnju pisca *Tkonskog zbornika* za smanjivanjem ponavljanja nalazimo i unutar govora o petcima. U tom dijelu teksta on samo u jednom od opisa petaka (devetom) naglašava da zbog toga treba postiti.<sup>50</sup> U tekstu koji je pisan u Dubrovniku, koji se stilom najviše razlikuje od ostalih tekstova, i čiji je stil najskladniji, ne naglašava se posebno u ni u jednom opisu petka da treba postiti. U *Sienskom* i *Grškovićevom zborniku* u istom dijelu teksta tri puta se naglašava da treba postiti (2., 4. i 9. petak), a u tekstu koji se čuva u Beogradskoj knjižnici, napominje se isto četiri puta (2., 4., 5. i 9. petak).

Nameće se zaključak da je pisac reduciranjem ponavljana također uskladio stil sa sadržajem.

#### 4.6.4. Sveobuhvatnost

Tekst teži biti sveobuhvatan, kako na planu književnih vrsta, vremena, tako i na planu jezika i izraza. Ne samo da namjerno koristi ikavske i ekavske posebnosti (npr. kajkavizam *tretič*; na više mjesta *povidati* i *povedati*; *vem* i *viš*) dakle na sinkronijskoj razini, nego i na dijakronijskoj jer koristi i staroslavenske i nove riječi i oblike riječi (npr. *povelenie* i *zapovidati*; u značenju „reći“, „govoriti“, pisac koristi: *reći*, *govoriti*, *povedati/povidati*, *skazati* i *glagolati*; osim toga, koristi i različite oblike iste riječi, npr.: *rek*, *reče*; *reše*, *rekoše*). Na taj

<sup>44</sup> *Sienski zbornik*, f. 35a

<sup>45</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166v, 20.

<sup>46</sup> *Sienski zbornik*, f. 36c

<sup>47</sup> *Tkonski zbornik*, f. 168v, 21- 169r

<sup>48</sup> *Sienski zbornik*, f. 36d

<sup>49</sup> *Tkonski zbornik*, f. 169r, 11-15.

<sup>50</sup> *Ibid.* *Deveti pet(a)k(...)* *Sego cić ne pojut A(lelu)ě ni Slava O(t)cu petak vrimenni. Sego cić krstjaninu postiti.* f. 168r, 13-15.

način, ili istim postupkom, izmjenom različitih oblika iste riječi ili značenja također razbija i jednoličnost, onu blistavost i sklad.

#### 4.6.4. Ritam

Pisac upotrebljava raznolikost kako bi razbio monotoniju stila. Ta raznolikost na neki način razbija i ritam, muzikalnost, no ritam ipak postoji (nabrajanje petaka, ponavljanje u pripovjedačkim dijelovima, građenje fabule po određenom stupnju napetosti, odnosno gradacija napetosti od početka prema vrhuncu i od vrhunca prema završetku i sl.) ali autor nema namjeru „uspavati“, umiriti ritmom, ublažiti ponavljanjem nekih formulacija, jer bit sadržaja je odricanje, strogost, dakle tako je i ritam podredio ideji i temi, te oslikava cjelinu u jednom njezinom dijelu, u ovom slučaju ritmu.

Za razbijanje monotonije pisac također upotrebljava različito raspoređene jednostavne i složene rečenice. Varira duže i kraće rečenice, upravni i neupravni govor, intertekstualnost (citati unutar opisa petaka).

Zanimljivo je kako pisac i ritmom slijedi formu. U dijaloškom dijelu, temelj ritma je izmjena replika, odnosno suprotnost sugovornika. Temelj ritma govora, ili monologa je nabrajanje. A temelj ritma pripovjednog dijela teksta je ponavljanje istih ili sličnih riječi u približno jednako dugim cjelinama ili rečenicama. To je ujedno i način ispreplitanja i povezivanja, čak i zaokruživanja teksta. Pogledajmo početak teksta (koji završava prije rečenice *I počesta se preti*) :

*Est edan grad, imenem Drač, v kom živeše množastvo Židov i pru imehu krstěne š nimi vsaki dan v grade tom. I v sih stranah prepirahu se v zborišćih mnogu karbu. I sabrašē se ereji, to sut Židove, i reše: „Ne moremo zlobi nih trpeti.“ I rekoše: „Izberemo se sami, da izberemo ot vas ednoga mudroga, a drugoga ot nas, da se ona prita. I ako prepri vaš da se mi krstimo u vašu veru, ako li se ne krstimo, da smo va velici krivini.“ I ugodne biše te riči krstiěnom. I to govorahu Židove ufajući se na svoga mudroga. Tada izabraše krstjane muža bogobojna i bogolubiva, od mudrih izabrana, imenem Eleutorija, a židovskomu biše ime Tarakoi.<sup>51</sup>*

Sličnu pojavu možemo razabrati i na kraju teksta koji je također pripovjedački:

*(...) petaka, napisah je kako podobaet strići i čisti postom i molitvoju o krusi i o vodi ed-nukrat na dan (...) ako li v simi petki ili kvatri temporni (...) I ovo slišavše sveti otcī naučeni Duhom Svetim zapovidaše da ki godi bude strići i čuvati ove petke i četvere kvatri temporne postiti u krusi i o vodi, kako e više pisano, v strašni dan Sudni ne uboi se biti osujen.<sup>52</sup>*

Stil je na svim razinama usklađen s temom. Takav odnos cjeline i dijelova možemo pratiti i na razini kompozicije. Osnovni krug obnavlja se u manjim krugovima, što će biti predmet sljedećeg poglavlja.

<sup>51</sup> Ibid. f. 165v, 17-166r,12.

<sup>52</sup> Ibid. f. 169r, 1-15.

Prije kompozicijskih osobitosti, osvrnut ćemo se kratko na stil ćirilicnog rukopisa pisanog u Dubrovniku. Naime, stil tog teksta uvelike se razlikuje od gore prikazanih osobitosti stila teksta iz *Tkonskog zbornika*. Pisac gomila iste riječi na uskom prostoru, ponavlja iste sintagme, karakteristična je formularnost u pričanju, ujednačenost i harmoničnost, npr.: *Živehu va ednomu gradu krstiēne a u drugom6 gradu Židove (...) ako pripri naš6 pilusop6 vašega i bude bola naša viera, da se vi krstite u našu vieru, ako li pripri vaš pilusop6 našega i bude bola vaš viera, da se mi krstimo u vašu vieru. I našoše krstiēne knižna muža, imenem6 Levterie, a našoše Židove knižna muža, imenem Tarasie*, itd. Ovaj tekst dao bi se staviti u okvire, na početku odlomka spomenute, filozofije Tome Akvinskog. I opisi petaka su približno jednakog opsega.

Iz ovih primjera vidljivo je da je svrha ponavljanja u tekstu iz Dubrovnika melodičnost i skladnost, te da su ta ponavljanja izražena, uočljiva, na prvi pogled prepoznatljiva, za razliku od teksta iz *Tkonskog zbornika* u kojem ponavljanja koja tvore ritam nisu očita niti upadljiva. Osim toga, ritam u tekstu *Tkonskog zbornika* možemo podijeliti u tri skupine: ritam pripovjedačkog dijela, ritam dijaloškog, i ritam govora. I njihovo izmjenjivanje doprinosi razbijanju monotonije i sklada, afirmaciji živosti i dinamičnosti.

## 5. KOMPOZICIJA

Budući da znamo da sastavljač *Tkonskog zbornika* tekstove nije birao proizvoljno nego postoji težnja za sveobuhvatnošću i cjelovitošću,<sup>53</sup> nameće se pitanje zašto je upravo tekst o dvanaest petaka postavio na posljednje mjesto?

### 5.1. Krug

U središtu srednjovjekovnog sustava je Bog koji je Istina, Dobro, Ljepota, Moć, Pravednost, Svjetlost, Savršenstvo, a osnovni problem srednjovjekovnog čovjeka je kako da Boga spozna. Jedini, za života, način spoznaje Boga jest upoznavanje s Božjom riječi - Biblijom. Već u takvom pogledu na srednjovjekovni svjetonazor možemo prepoznati svojevrсни krug čije je središte Bog, a putovi do Boga su riječi.

Tekst o dvanaest petaka konstruiran je u krug, odnosno krugove.<sup>54</sup> Srž teksta, središte krugova, je Bog. Vrhunac teksta je objava petaka. Kako je spomenuto prije, vezano uz ritam, fabula je građena gradiranjem od pripovjedačkog početka, preko rasprave ili dijaloga, do vrhunca napetosti, ubojstva (legenda) nakon čega slijedi objava petaka (didaktički tekst), te drugo ubojstvo i samoubojstvo. Iza tog vrhunca, radnja se postupno smiruje prema kraju teksta, te završava, kao što počinje, pripovijedanjem, uputom

<sup>53</sup> Više o tome vidi: S. Sambunjak, predgovor *Tkonskog zbornika*.

<sup>54</sup> Neupitna je u srednjem vijeku važnost geometrijskih likova i simbola, također i duboko promišljanje i stvaranje prema njima (ikone, arhitektura, prema tome i književnost).



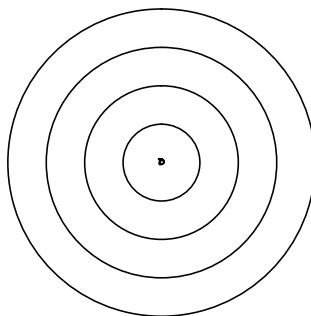
i prijetnjom (elementi apokaliptičke književnosti). Takva struktura grafički bi se mogla prikazati ovako:



Podemo li od strukture, početak i završetak tekst zatvaraju u krug. Ubojstva također, i na strukturnoj i na sadržajnoj razini zatvaraju jedan manji krug. U tom slučaju, na planu strukture ili kompozicije, središte je uvijek govor o petcima, razlog nastanka priče, oko kojega autor zaokružuje svoj tekst, priču koja zapravo prikazuje put u središte. Tekst govori o tome da je taj govor istina, i upravo ta je istina postavljena u središte kruga. S druge strane, Bog je *vsevidac*, Bog je Istina, središte svih krugova na sadržajnom i idejnom planu. Najbliži krug Bogu je krug petaka, kojih je 12, dakle oni na sadržajnom planu tvore krug astronomske razdoblja, godine. To će reći da su, u ovom slučaju, petci te riječi koje su svojevrsni putovi do Boga. Još jedan krug tvore spomenuti žanrovi koji simboliziraju krug prolaznosti vremena: prošlost, sadašnjost i budućnost.

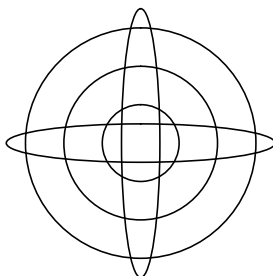
Možda je upravo u tome odgovor na pitanje s početka ovog poglavlja, razlog postavljanja ovog teksta na tako važno mjesto u zborniku, simbolizirajući time kraj, odnosno početak, odnosno sveobuhvatnost i beskraj.

Možemo djelo shvatiti i kao tekst u tekstu, odnosno zaokruženo djelo u zaokruženom djelu. Jedan krug oko petaka zatvara početak i kraj priče, drugi krug legenda o raspravi, treći ubojstva. Ali i sam govor o petcima, vidjeli smo, tvori krug, a središte čitavog sistema je Bog, Istina. Zorno možemo to ovako prikazati:



Međutim, u ovom prikazu, krug petaka se na neki način mora razlikovati od ostalih krugova, jer je on, osim što je krug, rekli smo, i put do središta, Boga, ali i zbog toga što

nije strukturalni krug nego strukturalno središte, a sadržajni je krug, kojemu je Bog središte. Imajući to u vidu, sjećam se lika koji prikazuje gornje i donje vode, stanoviti je kozmološki prikaz, ali je i prikaz traganja za istinom svijeta i života.<sup>55</sup> A upravo tekst koji proučavamo govori o traganju za istinom, govori o vraćanju istini koja je bila skrivena.



To je prikaz svijeta. U središtu kruga je prikaz Boga. Staze koje od kruga vode u središte su putovi, odnosno ljudski životi po kojima se sveti približavaju središtu, Bogu. Idući ravno, bivaju blizu i Bogu i jedan drugome. (Ta ideja obnavlja se, kako je već opisano, u jednostavnosti, odricanju, sažetosti govora, zalaganju za istinu, itd.) Na sličan način treba shvatiti i udaljavanje, kada napuste Boga i okrenu se vanjskim stvarima, udaljavaju se od Boga i jedni od drugih.<sup>56</sup> Upravo to udaljavanje u našem tekstu prikazano je skrivanjem istine, ubojstvima, nepoštivanjem petaka, dakle prikazano je grijehom.

Jedan krug, odnosno put koji vodi Bogu poznat je, to je govor o petcima, odnosno poštivanje petaka. Nedostaje još jedan krug koji bi simbolizirao put prema Bogu, prema Istini. Taj put u tekstu doista postoji, kao i put petaka, nije na strukturalnoj razini, nego na sadržajnoj, značenjskoj. Putovanje spisa zatvara krug koji tražimo. To je putovanje kružno: kršćani (apostoli) – Židovi – kršćani (Eleutorij, sveti oci). To je put istine, Stari i Novi zavjet, Biblija. Raspravama i ubojstvima, uništavanjem, spaljivanjem knjiga, skrivanjem istine ne dolazi se do Boga, nego upoznavanjem Boga spoznaje se Bog i približava se Bogu. Vjerovanje, vršenje danih zapovjedi i poznavanje Božje riječi, to su putovi koji vode k Bogu.

Ako tekst tako iščitavamo, kao vraćanje u red nečega što je prekinuto, kao vraćanje u krug, ili na pravi put, u krugu vremena (prošlost sadašnjost i budućnost, prikazan na planu žanra), jasno je zašto autor *Tkonskog zbornika* upravo ovaj tekst izabire za zaokruživanje

<sup>55</sup> Prema: S. Sambunjak, *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, str. 5., navodi primjer iz: *Primeri iz stare srpske književnosti. Od Grigorija dijaka do Gavrila Stefanovića Venclovića*, sastavio i priredio Đore Trifunović, Slovo ljubve, Beograd, 1975.

<sup>56</sup> S. Sambunjak, *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*, str. 5., navodi *Slova Ave Doroteja* s kraja 14. st., iz: D. Trifunović, *Primeri*.

zbornika. U jednom trenutku spis je „otišao van reda“, u krive ruke, i to kao posljedica ubojstva. Te su ga ruke pokušale uništiti, uništiti istinu, i tu počinje period lutanja, traženja. Taj otklon od istine, nasilno ubojstvo i otimanje, skrivanje istine, može se usporediti i s društvenim stanjem, zalutalošću od dogme, zakona i slično, a pronalaženje i vraćanje spisa ne znači samo vraćanje istine o petcima, nego usmjeravanje čovjeka prema Bogu, traganje za istinom (koja je unatoč svemu trajna, vječna, njezin krug je neslomljiv i uvijek postojan), znači spoznavanje Boga, postavljanje svijeta u red.

Na taj se način zatvara krug godine, krug lutanja, krug života, krug ovozemaljskog, ali taj isti krug otvara krug vječnosti, beskonačnosti. Spomenimo ovdje samo usput, da tekst završava poluglasom  $\infty$ , znakom koji je (pukom slučajnošću?) vrlo sličan oznaci za beskonačnost  $\infty$ . O važnosti završnog poluglasa bit će više riječi kasnije.

Ovaj tekst govori o postavljanju svega u red, u sklad, i otkriva način na koji se sklad postiže: skromnošću, jednostavnošću, iskrenošću, znanošću, vjerovanjem, poštivanjem zakona. I otkriva put koji vodi u vječnost, u besmrtnost.

Ako se pri kraju ovog odlomka vratimo na prije spomenutu definiciju lijepoga koju daje Toma Akvinski, i prividni izostanak ljepote u tekstu (cjelovitost, sklad i jasnoća) sada vidimo tekst u drugačijem svjetlu. I cjelovitost, i sklad i jasnoća prisutni su u geometrijskom elementu kruga. Izrazom, dakle, autor slijedi sadržaj, a kompozicijom ideju teksta.

## 5.2. Križ

Ako zagrebemo još dublje ispod površine, znajući da se od 4. do 6. stoljeća knjiga prikazivala otvorena i u njoj se čita i piše, „ali u 6. stoljeću tom se ikonografskome modulu priključio jedan drugi, koji istu knjigu predstavlja zatvorenu u skupe korice minuciozne izradbe i uvijek usko i snažno stisnutu o grudi osobe koja je predstavljena, predstavljena je držanu kao predmet posebnoga štovanja i obožavanja.<sup>57</sup> (...) Knjiga se postupno transformirala iz sredstva pisanja i čitanja, iskoristivoga i zato otvorenoga, u predmet obožavanja i škrinju tajni, neiskoristivu izravno i zato zatvorenu (...) figura zatvorenih relikvijara okovanih gemama, kruto izloženih vjerničkom obožavanju, a ne shvaćanju“.<sup>58</sup>

Primjenjujući to na naš tekst koji aludira na „otvaranje knjiga“, iščitavamo poruku da otvaranje, čitanje, proučavanje knjiga, proširivanje znanja i spoznaja znači približavati se čovjeku, upoznavati ga, jednako tako i Bogu. To se ne odnosi samo na Židove koji su „knjigu zatvorili“, nego na one koji su zatvoreni za nove ideje, spoznaje, možda i umjetnost. Zatajivanjem, sprječavanjem znanja, čini se još veće zlo, udaljava se još više od Boga.

Autor *Tkonskog zbornika* ukazuje na to da treba shvaćati, i zbog toga što razumijemo, obožavati. Shvaćanje treba biti uzrok obožavanja, a ne obožavati bez razumijevanja.

<sup>57</sup> To se odnosi na Evanđelje, međutim, moglo bi se „zatvaranje knjiga“ odnositi i na zabranjivane apokrifne tekstove.

<sup>58</sup> Petrucci, *Libri e lettori*, citiran prema: S. Sambunjak, *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunskoga*, str. 42.-43.

Ako tako shvatimo i postavimo ono gore spomenuto putovanje istine, krug: kršćanin – Židov - kršćanin, dobit ćemo jednu horizontalnu i jednu vertikalnu liniju, dobit ćemo križ. Obje su linije staze koje vode do Boga, ali jedna sama, samo vertikalna koju tvori govor o petcima, nije dovoljna. Potrebno je razumijevati to što vjerujemo i znati zašto činimo to što činimo, a to ćemo znati ako otvorimo i proučavamo knjigu, a ne ako slijepo vjerujemo. Zbog toga su dana i objašnjenja, razlozi zašto poštivati petke i to slikama iz Biblije; zbog toga nije dovoljan samo govor o petcima, već je bitna i priča oko petaka, da se naglasi važnost znanja, otvaranja knjiga, nasuprot njihovom uništavanju.

Ovakvim promatranjem dobili smo križ unutar kruga po kojem se dolazi do središta, Boga. Vertikalnu liniju čini govor o petcima, (treba vjerovati) a horizontalnu čini okolni tekst, krug koji otkriva istinu ponovnim „otvaranjem“ knjige (treba proučavati, znati). Tako dolazimo do zaključka da je pisac za oblikovanje svoje misli, ideje, za stvaranje teksta, značenja i simbolike, upotrijebio geometrijske simbole kruga i križa, čija je važnost u srednjem vijeku bila značajna.

## 6. ČUVAJ I ČITAJ

Prije osvrta na simboliku kruga i križa, potrebno je naglasiti sljedeći citat iz *Legende o dvanaest petaka*: *napisah je kako podobaet strići i čisti*,<sup>59</sup> dakle čuvati i, ne samo uvažavati te poštovati, već i čitati ono što je zapisano. Da je pisac pažljivo birao riječi, da se služio sličnošću i bliskoizvučnošću riječi, već smo se uvjerali na gore opisanim primjerima. U ovom slučaju očito je da se riječ *strići*, što znači „čuvati“, odnosi na prvi, vertikalni put do Boga (u tekstu su to petci, odnosno vjerovati, održavati i ispunjavati obaveze) a da se riječ *čisti*, što znači „čitati“, „brojiti“, „uvažavati“, „poštovati“, odnosi na drugi, horizontalni put do Boga (čitati, proučavati, znati).

U ćirilskim tekstovima ne spominju se riječi *strići* i *čisti*, niti se ističe da su petci zapisani. Na istom mjestu u tekstu koji se čuva u Beogradu piše: *az6, bratje, slišav6 ot6 Židovina sego, ježe jest6 na pol6zu v6s6m6 kr6stijanom6 dušam6 človč6skim6. Sih6 že pet6k6 .vi. (12) podobajet6 kr6stijanu s6bljusti je postom6 i molitvoju jedinoju d6nem6 hlěba i vode v6kušajuć(...)*; dakle potrebno ih je samo *s6bljusti*, što znači „čuvati“.

Spomenuti citat iz *Tkonskog zbornika* odnosi se na govor o petcima, ali može se proširiti na čitav *Tkonski zbornik* jer se nalazi na njegovom završetku, a može se proširiti i na književnost i znanost uopće jer znamo da je *Tkonski zbornik* nastao kao svojevrsna sinteza srednjovjekovne književnosti, s obzirom na njegovu težnju za sveobuhvatnošću i cjelovitošću kako tematike, tako i oblika ili žanrova kojih je više isprepletano u tekstu *Legende o dvanaest petaka*.

<sup>59</sup> *Tkonski zbornik*, f.169r


## 7. SIMBOLIKA KRUGA, KRIŽA I SLOVA

Važnost i simbolika kruga i križa manje-više je poznata je ukoliko ih promatramo odvojeno, međutim prilično je nepoznata simbolika njihovog udruživanja. Krug simbolizira nebo, savršenstvo, odsutnost razlikovanja ili podjele, beskonačnost, vječnost, cjelovitog Boga, a tri spojena kruga simboliziraju Trojstvo, Oca, Sina i Duha Svetoga. Mnogi su autori primjenjivali usporedbu središta i kruga na Boga i stvaranje.


Križ je simbol Krista, njegove muke i otkupljenja. Povezuje se s njegovom ljudskom poviješću. U križu se sastaju nebo i zemlja, u njemu se prepliću vrijeme i prostor, simbol je prijelaza, posrednika, komunikacije neba i zemlje. „Križ je put povezivanja (...) Uz središte, krug i četvorinu, križ je treći od četiriju temeljnih simbola. On uspostavlja vezu između preostalih triju i presijecanjem dvaju pravaca u središtu, križ otvara središte prema van; u krug se opisuje dijeleći ga na četiri segmenta.“<sup>60</sup>

„Spomenimo uostalom da riječ *Isus* u hebrejskom pismu znači „čovjek“. Kad je Riječ postala čovjekom i preuzela čovječanstvo, uzela je ljudske proporcije. Utjelovljen, sje-dinjuje svoje božanstvo sa čovječanstvom, povezuje nebo i zemlju, a u krug ubacuje lik četverokuta koji odgovara čovjekovu obliku. Riječ upisuje četverokut u krug božanstva. Četverokut iskazuje moć, što potvrđuje i Danijelovo viđenje 4 zvijeri i 4 kralja (Danijel, 7, 1-28). Krist otkupljenjem razbija četverokut, jer on je svrgnuti kralj. Od četverokuta ostaje samo križ. Tako Krist polaže svoju ljudsku prirodu u krilo božanske.“<sup>61</sup>

Upisujući križ u krug dobivamo Kristovu aureolu, svjetlosni znak oko glave koji je, u

slikarstvu, pokazatelj svetosti ili božanstva. Upravo je  znak specifičan za Krista.

Usporedimo li konstrukciju našeg teksta  s Kristovom aureolom, sličnost je očita, no bila bi još jasnija kad bismo u aureolu upisali još jednu kružnicu koja bi označavala

Isusovo lice koje na slikama prekriva središte kruga i točku presijecanja linija križa . Tekst *Legende o 12 petaka* mogli bismo tako shvatiti kao projekciju aureole, ili oznake Isusa.

Na slikama, unutar aureole, nalaze se i slova, kratica imena. Kada bismo krug koji označava Kristovo lice preoblikovali u kvadrat, jer Isus, kako je citirano gore, „upisuje

četverokut u krug božanstva“, dobili bismo lik  iz kojeg se nameću dva glagoljska

<sup>60</sup> J. Chevalier – A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, str. 308.

<sup>61</sup> Ibid. str. 320.

slova: ⚡, dobiveno od kruga i donjeg trokuta, te ⚡, dobiveno od kruga i gornjeg trokuta. To su slova koja čine kraticu Isusovog imena, a ujedno su i početna slova riječi istina. *I i s* su slova za koja S. Sambunjak<sup>62</sup> kaže da su najstarija glagoljska slova, složena od geometrijskih likova koji zbrojeni daju heksagram, simbolički prikaz cjeline svijeta i aureolu Boga oca, te da su prve riječi napisane glagoljicom bile riječi s početka Ivanovog evanđelja u kojima je velika učestalost slova *i* i *s*: *Iskoni be Slovo i Slovo bě u Boga i Bogó be Slovo*.<sup>63</sup> Važno je to za priču o dvanaest petaka jer kroz nju pisac progovara o važnosti i ulozu upravo riječi. Važno je to i za *Tkonski zbornik* jer je u njega uvršten i citirani početak Ivanovog *Evanđelja* u okviru tekstova blagoslova i zaklinjanja.

### 7.1. *Est istina Isuhróst*

S obzirom na simboliku glagoljskih slova, i s obzirom na stil pisanja u kojem nije svejedno kojom riječju završava rečenica, vjerujem da nije nevažno ni to što tekst kojim završava *Tkonski zbornik*, završava poluglasom. Spomenuli smo već slučajnu sličnost znakova za poluglasove s oznakom za beskonačnost, a S. Sambunjak, proučavajući postanak i značenje glagoljice, govoreći o simbolici slova, dovodi znak za poluglas u vezu sa stiliziranim prikazom ribe. „Znakovi ⚡ i ⚡ krajnje su reducirani likovni prikaz ribe.“<sup>64</sup> Riba je simbol Krista, besmrtnosti i kršćanstva. U ranom kršćanstvu bila je tajni znak kršćana, jer je grčka riječ „riba“ sastavljena od početnih slova formule koja u prijevodu s grčkog jezika glasi „Isus Krist Božji Sin Spasitelj.“ Tako se poluglasovi izjednačavaju s Isusovim imenom. Znajući to, zasigurno nije nevažno to što *Legenda o 12 petaka* završava poluglasom, ribom, Isusovim imenom, a onda nije nevažno ni to što glagoljaška priča o petcima započinje znakom ⚡, ujedno i riječju *est*.<sup>65</sup> *Est* je naziv za glagoljsko slovo ⚡.

Spajanjem prvog i posljednjeg slova *Legende o 12 petaka*, dobili bismo sintagmu *Jest Isus*. Već je spomenuto u ovom radu kako se riječi *est/esi* i *istina* ponavljaju tri puta u dijelu teksta koji naglašava istinu kršćanske vjere i da je istina, uz post i odricanje, najvažniji motiv ovog teksta.<sup>66</sup> Vidjet ćemo u sljedećem poglavlju kako pisac izražava suprotnost izuzimanjem slova *i* i *s* iz riječi *istina*, a time želi reći da je kriva, i nije istinita vjera koja ne priznaje Isusa. Vidjet ćemo, također, da su dvije od ključnih riječi *Evanđelja po Ivanu* upravo riječi *jest*, odnosno *Ja jesam*, i *istina*.

Ovakvim sažimanjem teksta dobili smo rečenicu: *Est istina Isus*, što drugim riječima u tekstu piše: *Istina est vera vaša*.<sup>67</sup> Tri znaka (⚡ – početak teksta, ⚡, odnosno ⚡ – početna slova Isusovog imena i istine i ⚡ – završni znak teksta), tri riječi (*est*, *istina*, *Isuhróst*), tri

<sup>62</sup> S. Sambunjak, *Tkonski zbornik*, str. 13.

<sup>63</sup> *Tkonski zbornik*, f.105r, 11.

<sup>64</sup> S. Sambunjak, *Gramatofija Konstantina Filozofa Solunakoga*, str. 210.

<sup>65</sup> Tekst iz *Sienskog zbornika*, iza naslova i upute *Čiti pravo*, počinje riječju *est*, ali ne završava poluglasom. Ćirilski tekstovi ne počinju riječju *est*, nego riječju *živiehu*, odnosno *vó*.

<sup>66</sup> Vidi: *Ot istini*, str. 12.

<sup>67</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166r, 19.

puta se u tekstu pojavljuje riječ *istina*, i u tom dijelu teksta, u kojem piše da su se mudri sastali treći put, tri puta glagol „biti“ u oblicima *esi/est*, i tri puta se u čitavom tekstu pojavljuje Kristovo ime. Smatram da bi to bilo previše slučajnosti da se takva promišljenost nazove slučajnošću. Zato nije slučajno izabran ni broj tri, jer se tim brojem želi još jednom naglasiti Kristova božanska narav.

U tekstu iz *Sienskog zbornika* nema mogućnosti za takvu analizu jer, osim što tekst ne završava poluglasom, glagol „biti“ se u dijelu teksta koji naglašava istinu javlja dva puta, a Kristovo ime u čitavom tekstu pojavljuje se više od tri puta.

### 8. *Istina - tena*

U prethodnom je poglavlju pokazano kako pisac izjednačuje, ili poistovječuje, riječ *istina* s osobom, odnosno imenom Isusa Krista. Taj piščev postupak ne temelji se samo na fonološkim, grafijskim i glasovnim, osobinama, nego se provlači kroz sve jezične razine, što ćemo prikazati na jednoj, u ovom radu već citiranoj, ključnoj rečenici teksta: *istina est vaša vera, a naša tena est*.<sup>68</sup> Riječ *tena* nisam pronašla ni u jednom rječniku staroslavenskog jezika. U *Sienskom zborniku* na istom mjestu, umjesto riječi *tena*, piše *tina*. Anica Nazor pita se je li značenje riječi *tina* „sumnjiva“?<sup>69</sup> U rječniku Čitanke staroslavenskog jezika, kao i u *Malom staroslavensko-hrvatskom rječniku*, nalazi se imenica *tina* u značenju „blato“, „kal“, „glib“. Međutim, u tekstu iz *Tkonskog zbornika* ne piše *tina*, nego *tena*.<sup>70</sup>

Imajući na umu pretpostavke iz prethodnog poglavlja, izjednačenost Istine i Isusa, u opreci *istina – tena* otkriva nam se nova mogućnost tumačenja riječi *tena*, odnosno otkriva se razlog zbog kojega pisac kaže da je židovska vjera *tena*. Razlog je taj što u njoj nema slova *i* i *s*, kratice Isusovog imena, dakle nema Isusa, samim time nema istine jer Isus = Istina. Naš je pisac to izrazio tako originalno i jednostavno da je postigao efekt začudnosti upravo jednostavnošću izuzimanja slova *i* i *s*, koja označavaju Isusa Krista, iz iste riječi *istina*, dobivši tako novu riječ koja je riječi *istina* suprotna. Da ovo nije jedini primjer svrhovite igre slovima, riječima i značenjem, uvjerali smo se na primjeru promjene vokala u imenu lika Amaleka, s ciljem karakterizacije likova.<sup>71</sup> Dakle, da bi dočarao manjkavost vjere Židova, pisac s početka riječi *istina* izuzima slova koja označavaju osobu Isusa Krista, te unutar riječi vokal *i* zamjenjuje vokalom *e*, dobivši tako riječ *tena*, koja označuje vjeru koja u sebi nema Isusa, i suprotna je od istine. Takvim postupkom, ne samo da je pisac postigao suprotnost na izražajnom i značenjskom planu, nego ukazuje i na dublju, simboličku razinu djela. Na ovom primjeru vidimo presjek svih jezičnih razina: fonološke, morfološko-leksičke, sintaktičke i semantičke.

<sup>68</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166r, 19.

<sup>69</sup> A. Nazor, o.c., str. 292.

<sup>70</sup> Može biti, ali nije nužno zamjena vokala *i* sa *e* uzrokovana podrijetlom, odnosno nije nužno rezultat refleksa jata.

<sup>71</sup> Vidi str. 9.

## 9. LEGENDA O DVANAEST PETAKA I BIBLIJA

U sljedećem ću poglavlju ukazati na poveznice između *Biblije* i priče o dvanaest petaka. Dok se opisi većine petaka oslanjaju na *Stari zavjet* (samo je opis biblijske slike 7. petka iz *Novog zavjeta* i odnosi se na Kristovi smrt)<sup>72</sup> okolna priča *Legende* sadrži neke elemente *Novog zavjeta*, točnije, u prethodnim poglavljima spominjanog, *Evandjelja po Ivanu*.

Iz biblijske *Knjige postanka*, u *Legendi o 12 petaka* nalazimo epizodu Adamovog izgnanstva iz raja, ubojstvo Kaina i uništenje gradova Sodome i Gomore. Iz *Knjige izlaska* spomenuto je 10 zala, pretvaranje egipatskih rijeka u krv, te prelazak preko Crvenoga mora. Opisuje se, nadalje, pustošenje i pljačkanje Izraelskog naroda od strane susjednih poganskih naroda i Gedeon koji je neprijatelje zaustavio i potjerao, događaji koji su opisani u 7. poglavlju *Knjige o sucima*. Spominju se u *Legendi* i biblijski proroci Izaija, Zaharija i Jeremija. U vrijeme proroka Jeremije, koji je živio u doba uzdizanja novobabilonskog carstva, Nabukodonozorovog prodora, opsjedanja i osvajanja Jeruzalema 597. godine, te konačnog razorenja grada i drugog velikog izgnanstva Židova u Babilon 587. godine. O istom događaju piše, u okviru starozavjetnih knjiga, i u *Legendi* spomenuti, prorok Zaharija, u 7. i 8. poglavlju, zanimljivo, govoreći o postu određenih dana 5. i 7. mjeseca, u povodu spomena na pad Jeruzalema. O tom događaju govori *Druga knjiga Kraljeva* u 25. poglavlju. S tim događajima u vezi spominje se u *Legendi* i kralj David, odnosno njegova pjesma, te se aludira na 137. psalam u kojem je opisan neprijateljev zahtjev da se prognanici vesele i pjevaju sionske pjesme, no oni u zarobljeništvu odbijaju pjevati. Primjećujemo da je pisac birao dramatične slike, razlog zašto je u određene petke potrebno postiti, potkrijepio je teškim i mračnim događajima.

Okolna priča, koja zaokružuje izvještaj o petcima, oslanja se na novozavjetno *Evandjelje po Ivanu* u kojem *Riječ (Slovo)* označava Krista. Krist je riječju utjelovljen, što bi se drugim riječima moglo izraziti da je putem riječi došao do čovjeka.<sup>73</sup> Ponovno ovdje napominjem da je i naš pisac izabrao put riječi za dolazak do Boga. Ali to nije sve što *Legendu* povezuje s *Proslovom* Ivanovog evandjelja. Dio *Legende* u kojem Tarakoj priznaje istinitost kršćanske vjere (*I kada bo na(š)emu zakonnodavcu G(ospod)6 ěavi se na gori Sinajscej, a vam pokaza s istina. V istinu ot Devi Marie rodi se G(ospo)d(i)n Is(u)h(r6st)*).<sup>74</sup>) zapravo je parafraza rečenice iz Ivanovog evandjelja: *Uistinu, Zakon bijaše dan po Mojsiju, a milost i istina nastala po Isusu Kristu*.<sup>75</sup> Nadalje, osim što se u *Proslovu*, kao i u *Legendi o 12 petaka*, riječ *istina* pojavljuje tri puta u obliku imenice (u *Proslovu* se još jednom pojavljuje, ali u

<sup>72</sup> U drugim tekstovima o 12 petaka dana je iz *Novog zavjeta* i slika ubojstva Ivana Krstitelja, dok je u tekstu iz *Tkonskog zbornika* taj opis izostavljen, možda iz razloga što pisac želi izbjeći cjelovitost i sklad, parni broj koji se pojavljuje u opisu tog petka u drugim tekstovima, a ujedno i ponavljanje budući da taj, 12. petak, kako nam je poznato iz tekstova sačuvanim u drugim zbornicima, kalendarski pada na dan pred ubojstvom Ivana Krstitelja.

<sup>73</sup> *I Riječ tijekom postade i nastani se među nama*. Iv 1, 14.

<sup>74</sup> *Tkonski zbornik*, f. 166r, 20-166v

<sup>75</sup> Iv 1, 17.



pridjevskom obliku, *svjetlo istinsko*), spominje se u *Proslovu* i *krilo Očevo*.<sup>76</sup> Također, dio *Proslova*: *i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuže*<sup>77</sup>, mogli bismo povezati s opisanim autorovim shvaćanjem istine i laži, odnosno moćnosti i straha, s istinom koja svijetli kroz tamu laži. Još je jedna paralela između *Proslova* i *Legende*, to su Židovi koji, piše Ivan, *ga ne primiše*.<sup>78</sup>

I sljedeći detalj povezuje priču o dvanaest petaka s Ivanovim evanđeljem. Zaključili smo da *Legenda* prikazuje put do središta, odnosno Boga, vječnog života, te da u prenesenom značenju pisac govori o istini. U Ivanovom evanđelju Isus govori svojim učenicima: *A kamo ja odlazim, znate put. (...) Ja sam Put, Istina i Život*.<sup>79</sup>

Također, u Ivanovom je evanđelju naglašena važnost vjerovanja kao načina zadobivanja vječnog života te oslobođenja od osude,<sup>80</sup> ali na više mjesta ističe se i važnost razumijevanja, znanja ili upoznavanja Boga<sup>81</sup>, te se naglašava spoznaja koja prethodi vjerovanju.<sup>82</sup> Drugaćijim stilom pisac *Legende o dvanaest petaka* također isprepliće vjerovanje i znanje, čuvanje i čitanje, te njihovim presijecanjem pokazuje putove koji vode do središta kruga, vječnog života i do oslobođenja od osude.

Bonaventura Duda upozorava na ključne riječi *Evanđelja po Ivanu*, između ostalih,<sup>83</sup> to su riječi: *istina, istinit* (javlja se 46 puta), *upoznati* (56 puta), *Ja jesam* (54 puta), *Židovi*, kao simbol neprijateljskog stava prema Kristu (66 puta). Primjećujemo da su i ključne riječi Ivanovog evanđelja (osobito riječi *Ja jesam i istina*) na neki način poveznice između tog djela i *Legende o dvanaest petaka*.

Brojevi tri i dvanaest, važni brojevi za *Legendu*, važni su i biblijski brojevi. Broj tri je broj neba, broj Boga, broj koji govori o Trojstvu božanskih osoba. Četiri je broj zemaljskog, stvorenoga (4 strane svijeta, 4 elementa, 4 godišnja doba, itd.). Njihov umnožak,

<sup>76</sup> Iv 1, 18; usporedi sa simbolikom kruga i križa (str. 26); krug simbolizira Oca, križ Sina, a križ u krugu „Krist polaže svoju ljudsku prirodu u krilo božanske“.

<sup>77</sup> Iv 1, 5.

<sup>78</sup> *K svojim dođe i njegovi ga ne primiše*. Iv 1, 11.

<sup>79</sup> Iv 14, 4-5.

<sup>80</sup> (...) *da svaki koji vjeruje, u njemu ima život vječni. (...) da ni jedan koji u njega vjeruje ne propadne; nego da ima život vječni. (...) tko vjeruje u njega ne osuđuje se* (Iv 3, 15-18); *Tko vjeruje u Sina ima vječni život* (Iv 3, 36); *Zaista, zaista kažem vam: tko sluša moju riječ, i vjeruje onomu koji me posla, ima život vječni i ne dolazi na sud, nego je prešao iz smrti u život.* (Iv 5, 24); *tko vjeruje, ima život vječni.* (Iv 6, 47), *itd.*

<sup>81</sup> *Tko god čuje od Oca i pouči se, dolazi k meni* (Iv 6, 45); *Ako ostanete u mojoj riječi, uistinu, moji ste učenici; upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi.* (Iv 8, 31-32); *Isus im kaza tu poredbu, ali oni ne razumješe što im htjede time kazati. Stoga im Isus ponovno reče (...)* (Iv 10 6-7); *Da ste upoznali mene, i Oca biste moga upoznali. Od sada ga i poznajete i vidjeli ste ga.* (Iv 14, 7); *Duha Istine, kojega svijet ne može primiti jer ga ne vidi i ne poznaje. Vi ga poznajete (...)* (Iv 14, 17); *Sada znamo da sve znaš i ne treba da te tko pita. Stoga vjerujemo (...)* (Iv 16, 30).

<sup>82</sup> *A ovo je život vječni: da upoznaju tebe, jedinoga istinskoga Boga, i koga si poslao – Isusa Krista. (...) Sad upoznaše da je od tebe sve što si mi dao jer riječi koje si mi dao njima predadoh i oni ih primiše i uistinu spoznaše da sam od tebe išiao te povjerovaše da si me ti poslao.* (Iv 17,3- 8).

<sup>83</sup> Bonaventura Duda, Uvodi u pojedine knjige Novog zavjeta, u: *Novi zavjet*, 2004., str. 772; Ostale ključne riječi su: ljubiti, ljubav (44 puta), život (34 puta), svjedočiti, svjedočanstvo (57 puta), svijet (78 puta) i Otac (118 puta).

broj dvanaest, označava savršeni sklad između zemaljskog i nebeskog, to je broj plemena Izraela, izabranog naroda, zato i Crkve. 12 je apostola, 12 je broj dovršenog svijeta, novog Jeruzalema koji ima dvanaest vrata, po tri na svakoj od četiriju strana svijeta, i dr.

Na temelju ovih primjera, možemo zaključiti da je pisac *Legende* koristio *Bibliju* kao uzor za svoje izražavanje, za iznošenje svojih misli, ideja i sadržaja, što nije rijedak slučaj u srednjovjekovnoj književnosti, međutim važno je za naš tekst to kako pisac udružuje u svom djelu Stari i Novi zavjet, još jednom naglašavajući cjelovitost i sveobuhvatnost, te još jednom ističući istinitost i ispravnost kršćanske vjere, prednost kršćanske Biblije nad židovskom Torom.

## 10. PETAK NEKAD I DANAS, MAGIJSKO-ASTROLOŠKA TRADICIJA

Dokaz da je tekst iznimno ukorijenjen u narodnu svijest su, osim tekstova iz suvremenih rukopisnih zbornika iz Polesja, koje je objavila S. Tolstaja, i priče starih ljudi o petcima i njihovoj važnosti, o čemu svjedoče ostaci tog vjerovanja koji su i danas prisutni u životima starih ljudi koji se živo sjećaju svih običaja vezanih za petke. Navodim ovdje samo primjere koji su povezani upravo s ovom pričom o dvanaest petaka, prema pričanju svoje prabake Anđele koja, između ostaloga kaže: „Če se v petek nej postilo, deca buju betežna, krave buju zbetažale, došle buju poplave...“; i: „V petek se niti slučajno nikaj ne sme svetkuvati“<sup>84</sup>, a poznata je i izreka: „Što se v petek smeje, v nedelju se plače.“<sup>85</sup> I nije to samo sjećanje na običaje, to je duboko ukorijenjeno vjerovanje i dio života, uvjerenje da se često to dogodilo, na primjer, da su djeca upravo zbog nepoštivanja petaka bila bolesna. Upravo taj detalj o bolesti djece povezuje današnje vjerovanje sa srednjovjekovnim tekstom u kojem je također naglašen.

Povezivanje petaka s plodnošću, odnosno rađanjem djece, nije slučajno. Maja Kolman-Rukavina i dr. Oleg Mandić<sup>86</sup> govore o čestom vraćanju Južnih Slavena s mladim mjesecom, za plodnost. Po mjesecu se i prva nedjelja iza mijene naziva Mlada nedjelja, pa Mladi ponedjeljak itd. sve do petka, ali petak nije Mladi petak, nego Petka, žensko. Taj su prvi petak po mladom mjesecu svetkovali za dobar urod polja. U njihovom izlaganju spominje se i činjenica da je narodna književnost puna dviju svetica, Nedjelje i Petke kojima se mole i čija je kletva najteža. Petka je majka Nedjelje, pa se zato nikad ne kaže Mlada petka, a one su obje mjesečeve druge.

Zapadnjački nazivi dana u tjednu imena su zvijezda – bogova. Friday, petak - božica Freya (germanski pandan grčke božice Afrodite, ili rimske Venere). Venera je božica ljubavi, ljepote i braka. Kao božica majčinstva, Venera je poznata i kao Venus Genetrix – Majka Venera.

<sup>84</sup> Ako se u petak ne bi postilo, djeca će se razboljeti, stoka će se razboljeti, doći će poplave...; u petak se ne smije ni slučajno ništa slaviti.

<sup>85</sup> Tko se u petak smije, u nedjelju plače.

<sup>86</sup> Maja Kolman- Rukavina i Dr. Oleg Mandić, *Svijet i život u legendama*.

Eduard Hercigonja apokrifnu legendu o dvanaest petaka povezuje sa spisima „u kojima ispod tanke površinske patine kršćanskog mita žive slojevi narodnog sujevjerja, drevne pretkršćanske magijsko-astrološke tradicije i demonološkog legendarija. Pored Lunnika, u starim ćirilskim književnostima poznati su npr. brojni spisi te popularne – i zabranjene – literature vradžbina i astrološkog pretkazivanja: Gromovnici, Kolednici, Zvezdoznanci, Planetnici, Mjesecoslovi i Trepetnici.“<sup>87</sup>

Žarko Dadić<sup>88</sup> govori kako je astrologija, posebno u razvijenom srednjem vijeku, imala izuzetnu važnost. Postojalo je uvjerenje da je astrološki utjecaj neba na zemlju presudan za sve promjene u zemaljskom području, uzrok promjena u neživoj tvari, ali i u organizmima, i u ljudskom tijelu. Po tom shvaćanju i bolest nastaje zbog djelovanja međusobnih odnosa nebeskih tijela. Zato će i liječenje ovisiti o položaju i gibanju nebeskih tijela. Iz takvog shvaćanja razvila se tzv. astrološka medicina. U hrvatskom prijevodu *Lucidara* tvrdi se da postoji korespondencija između zvijezda i prirode djeteta koje se pod njom rodilo. Neke su zvijezde hladne prirode, neke tople, suhe ili mokre, što su sve shvaćanja u tadašnjoj astrološkoj tradiciji.<sup>89</sup>

Daljnje istraživanje i detaljnija analiza vjerojatno bi ukazala na više poveznica između teksta, čiji je stil predmet ovog rada, magijsko astrološke tradicije i vjerovanja, običaja, života srednjovjekovnog, ali i ovovjekovnog čovjeka. Namjera ovog kratkog pregleda magijsko – astrološke tradicije te njezine uloge i značenja u životu srednjovjekovnog čovjeka je, s jedne strane, osvjetljivanje konteksta u kojem je nastajao tekst, a s druge strane, prilog zaključku da nije pretjerano i nije neutemeljeno tražiti i otkrivati u tekstu koji je nastao u takvom okruženju, u tekstu koji se bavi tom tematikom, tražiti i otkrivati dublje, na prvi pogled neprimjetne konstrukcije, simbole i likove. Naprotiv, opravdano je i utemeljeno u tekstu koji govori o sustavu preuzetom iz astrologije, reinterpretiranom pomoću kršćanskog poimanja svijeta, u tekstu koji ispod kršćanskog sloja ima poganske astrološke elemente, tražiti i otkrivati strukturu misli, ideje, sadržaja i forme, ili kompozicije, u krugu koji je preuzet iz astrologije, koji je piscu mogao poslužiti kao predložak, i križu koji je simbol kršćanstva, te u njihovom ujedinjavanju vidjeti lik koji simbolizira traganje za Istinom, što je i sadržaj našeg proučavanog teksta.

## 11. ZAKLJUČAK

Priča o dvanaest petaka dotiče se nekoliko velikih povijesnih i društvenih problema: „zatvaranje“ knjiga, vrijednost znanja i mudrosti, međureligijski nesporazumi, laž suprot-

<sup>87</sup> Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, str. 132.

<sup>88</sup> Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti hrvatskog srednjovjekovlja*.

<sup>89</sup> Ibid.: „Sačuvano je više glagoljaških tekstova koji imaju značenje i za astronomiju: Brevijari, Korizmenjak, Zadarski astronomski kalendar koji pokazuje da su se krajem 13. stoljeća na tlu Hrvatske učeni ljudi bavili astrologijom. Osim toga, starohrvatske crkve građene su po određenim astronomskim načelima koja su često bila vrlo komplicirana. A te crkve imaju i mnoga geometrijska obilježja.“

stavljena istini, borba za prevlast, moć, glad za pobjedom, neprihvatanje poraza, traganje za vječnošću itd. Njegova namjena nije samo poučiti čovjeka kako treba poštovati petke. U tom slučaju tekst bi počeo opisivanjem ili objašnjavanjem zašto je potrebno petke poštovati,<sup>90</sup> za to nije potreban uvod, rasprave, ubojstva, spaljivanja, iako je autor uvelike težio uvjerljivosti, vjerodostojnosti (navođenjem detalja, npr. ime grada; nekim postupcima, ili elementima znanstvenog prikazivanja: daje dokaze, razloge, točno vrijeme događaja, izlaže sustavno po točkama) težio je ukazati i na širu onodobnu problematiku.

Čak ni nakon ovakvog pregleda, nije lako prihvatiti činjenicu da zaista u tom gotovo nepoznatom srednjovjekovnom tekstu nepoznatog autora, postoji tolika koncentriranost misli, značenja i poruka.

Pisac ne želi napisati „lijep“ tekst jer to ne bi bilo u skladu sa sadržajem i porukom teksta, ali želi da tekst bude umjetnički, a to postiže na različite načine, od originalne karakterizacije likova, izbora i reda riječi, preko ritma do strukture, genijalne kompozicije, i simbolike, iznoseći jednu veliku bezvremensku ideju i obnavljajući je u pojedinostima. Izrazom slijedi sadržaj, a kompozicijom ideju.

Nemojmo zaboraviti da je tekst prijepis nekog starijeg predloška, jer to uvelike mijenja piščevu poziciju. On je u početku ograničen, no to ne umanjuje njegovu stvaralačku angažiranost. Da je tako, pokazali su primjeri u kojima se tekstovi razlikuju.

Ako su umjetnici slikali freske astroloških krugova s Kristom u središtu,<sup>91</sup> onda je mogao i naš umjetnik, pisac, svoj tekst konstruirati u određeni lik koji će upotpunjavati sadržaj i ideju teksta, pri čemu je manje važno je li njegov izvor u poganskoj ili u kršćanskoj tradiciji, ili u njihovoj prožetosti. Bilo bi zanimljivo potražiti i proučiti poveznice između hrvatske srednjovjekovne književnosti i slikarstva. Rosana Ratković opisuje freske istarskih crkava govoreći o cikličnom vremenu i kalendaru. U crkvi sv. Vincenta u Svetvinčentu dvanaest kalendarskih prizora nalazi se u bočnim apsidama, po šest prizora u svakoj apsidi, dok je u središnjoj apsidi prikazano 12 apostola. Svaki mjesec u godini predstavljen je jednim alegoričnim prizorom. Polukružni zidovi apside crkve u Svetvinčetu spojeni bi zatvarali puni krug. Kalendarski prizori se javljaju i na zidnim slikama u crkvi sv. Trojstva u Hrastovlju na svodovima bočnih brodova u obliku medaljona, sa simboličnim prikazima mjeseci.<sup>92</sup>

Težnja za potpunosti, vremenskom, prostornom, književnom sveobuhvatnošću, spomenuta konstrukcija, putokaz k Istini i vječnosti, vjerojatno je potakla pisca da tekst postavi na najvažnije, posljednje mjesto svog rukopisa. Vidjeli smo u primjerima iz samog teksta da nije svejedno koja se riječ nalazi na kraju rečenice, niti koji se znak nalazi na kraju teksta, a ni *Tkonski zbornik* nije sastavljan od proizvoljnih tekstova, nego postoji

<sup>90</sup> Takvi su tekstovi Klimentijeve redakcije. S. Tolstaja, o.c., str 239., piše da oni ne sadrže priču o prenju kršćanina Eleuterija i Židova Tarakoja o vjeri što je dalo priliku Eleutoriju da sazna za 12 petaka. Taj dio nalazimo samo u Eleutorijevoj verziji.

<sup>91</sup> Takve freske nalaze se npr. u središnjoj kupoli crkve arhandela Mihaela, Lesnova, Makedonija; u Rilskom manastiru u Bugarskoj i dr.

<sup>92</sup> Rosana Ratković, Vrijeme u srednjem vijeku i istarske zidne slike, u: *Kolo*, br. 3, 2003.

težnja za cjelovitošću.

Kao ili umjesto potpisa, ostavlja pisac *Legendu o dvanaest petaka* kojom upućuje: čuvaj i čitaj; i koja završava optimističnim riječima: ...*ne uboi se biti osujen*6.

#### LITERATURA:

- Antoš, Antica: *Osnove lingvističke stilistike*, Školska knjiga, Zagreb, 1972.
- Chevalier, Jean., Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
- Čačinović Puhovski, Nadežda: *Estetika*, Naprijed, Zagreb, 1988.
- Čirić, Josip: *Elementi filozofije jezika u „Povijesti Međuzemlje“ J. R. R. Tolkiena*, 2004. na: [www.unizd.hr/Portals/41/acta%20jadertina/1-ciricfi.pdf](http://www.unizd.hr/Portals/41/acta%20jadertina/1-ciricfi.pdf)
- Dadić, Žarko: *Egzaktne znanosti hrvatskog srednjovjekovlja*, Globus, Zagreb, 1991.
- Dürriegl, Marija-Ana: "Neki aspekti geneologije prenja u hrvatskoglagoljskoj književnosti – o naslovnim pojmovima i malim prenjima", u: *Croatica, Prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, god. 26, sv. 42/43/44, Zagreb, 1996.
- Hamm, Josip: *Staroslavenska čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Hercigonja, Eduard: "Iz radova na istraživanju sintakse i stila nekih glagoljskih neliturgijskih kodeksa XV stoljeća", u: *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knjiga 7, godina 1965., Zagreb, 1965., str 119 – 139.
- Hercigonja, Eduard: *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knjiga 2, Liber, Zagreb, 1975.
- Jagić, Vatroslav: "Prinosi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga", u: *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. 9, Zagreb, 1868.
- Kolman- Rukavina, Maja i Dr. Oleg Mandić, *Svijet i život u legendama*, Znanje, Zagreb, 1961.
- Mali staroslavensko – hrvatski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.
- Nazor, Anica: "Još jedan glagoljski tekst Legende o 12 petaka", u: *Croatica, Prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, godište 26., svezak 42/43/44, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1996.
- Novaković, Stojan: "Dvanaest petaka", *Starine*, knj. 9., JAZU, Zagreb, 1872.
- Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
- Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
- Opći religijski leksikon*, gl. urednik A. Rebić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
- Ratković, Rosana: "Vrijeme u srednjem vijeku i istarske zidne slike", u: *Kolo*, br.3, 2003., [www.matica.hr/Kolo/kolo0303.nsf/AllWebDocs/Rosana](http://www.matica.hr/Kolo/kolo0303.nsf/AllWebDocs/Rosana)
- Sambunjak, Slavomir: *Gramatozofja Konstantina Filozofa Solunskoga: Hipoteza o postanku i značenju glagoljice*, Demetra, Zagreb, 1998.
- Sambunjak, Slavomir: *Jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja*, Književni krug, Split, 2000.
- Skok, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971 - 1973.

*Stari zavjet I i II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

Šimić, Marinka: "Kajkavizmi u Tkonskom zborniku", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 33, 2007., str. 343–370, na: <http://hrcak.srce.hr/file/34670>

*Tkonski zbornik: Hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća*, transliterirao i popratne tekstove napisao Slavomir Sambunjak, Općina Tkon, Tkon, 2001.

Tolstaja, Svetlana M.: "Tragovi stare srpske i stare ruske apokrifne tradicije u folkloru Polesja", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja*, 14/1, Beograd, 1985.

DODATAK

**Tkonski zbornik, Legenda o 12 petaka** (transliterirao Slavomir Sambunjak)

- Est ed(a)n grad, imenem Drač, v kom  
živeše množastvo Židov i pru  
imehu krstěne š nimi vsaki d(a)n
- 20 v grade tom. I v sih stranah pre  
pirahu se v zborišćih mnogu
- 166r karbu. I sabraše se creji, to sut Židove,  
i reše: "Ne moremo zlobi nih trpeti." I rekoše:  
"Izberemo se sami, da izberemo ot vas ednoga  
mudroga, a drugoga ot nas, da se ona pri/ta/.
- 5 I ako prepri vaš, da se mi krstimo u vašu  
veru, ako li se ne krstimo, da smo va velici  
krivini." I ugodne biše te riči krstiěnom.  
I to govorahu Židove ufajući se na svo  
ga mudroga. Tada izabraše krstjane
- 10 muža bogobojna i bogolubiva, od mudrih  
izabrana, imenem Eleutorija, a židovskomu  
biše ime Tarakoi. I počesta se preti ishodeća  
v jednu polaču i kada bi sniti se nima  
tretič, Židovin poja sa sobu sina svoga
- 15 komu biše ime Amalek. I kada vlezosta  
prući se v glubokie knigi, Bog vsevidac  
pomagaše Eleutoriju i prepri Židovina.  
Tada z gnivom reče Židovin: "Viju kako  
preprel me esi i istina est vaš vera,
- 20 a naša tena est. I kada bo n(a)šemu zakonnodavcu  
G(ospod)6 ěvi se na gori Sinajscej, a vam pokaz  
a s istina. V istinu ot Devi Marije
- 166v rodi se G(ospo)d(i)n Is(u)h(r6st), kako proroci propovedaše."  
I reče paki Židovin: "Viju te veliko  
mudra, da li ne viš ot . bi. (12) petak, ki su  
na veliko spasenie dušam krstjan
- 5 skim." I to rek pobiže van i ne more stati  
ot gorkosti srca. A sin nege osta vnu  
tri i reče emu Eleutorij: "Eda ti znaš ot  
.bi. (12) petak, ke mi reče ot(a)c tvoje?" I reče s(i)n  
Židovina: "Post petkov dobro vem6."
- 10 I reče emu Eleutorij: "Zaklinam te Bogom  
živim da mi poviš!" I užas se

- s trepetom i sa slzami poveda emu  
vse o petceh do konca i reče emu sin  
Židovina: "Bihi našli naši prvi  
15 č(lovč)ka krstjanina ot ap(osto)lov vaših,  
najdoše svitak knižni i v tom  
svitce bihi pisani ti petci.  
Da onogo umoriše lutu semrtiju  
a svitak pročtaše i ognu predaše.  
20 I do sego dne est kletva i rota *meju*  
nami ne povidati nih vam krstj  
anom, da žele duša veri vašoj.  
167r I zato skažu tebi da primu toboju s(ve)to kršćenie!"  
I povida emu vse. I vnide paki Židovin  
i reče Eleutoriju: "Viju ěko smučen esi o pet  
ceh .bi. (12)!" I reče emu Eleutorij: "Povida /mi/  
5 sin tvoji!" I reče Židovin: "Da povij mi  
ke petke ti praviš." Tada e poče skazi  
vati Eleutorij, i reče emu prvi petak.  
"Prvi petak miseca sektembra pred6  
vzdviženiem križa, v ki potoplen6  
10 bist Sodom i Gomor i inih gradi . gi . (14). Ti  
potopleni biše prvi čas noći. Drugi  
petak est po vzdviženiji križa,  
v ki Moisej razdeli more Črmnoe i povedě  
Izdravile po sridi nega, a neprijetelě  
15 nih pokri more. Treti petak est miseca  
novembra pred s(ve)tim Andrejem, v ki znamena  
Eremija prorok kivot s(ve)tine i vzet bě  
anj(e)lom i nesen i postavljen *meju* dvima  
gorama treti čas dne i pokrie oblak ognen  
20 do vtoroga prišastija G(ospod)na. Četrty petak  
est miseca dektembra v kvatrih pred roj  
stvom G(ospo)dnim, v ki ubien be Zaharič prorok  
167v *meju* crikvoju i oltarom v peti čas6  
dne. Peti petak miseca marča, prvi  
v ki prestupi Adam zapov(ěd) Božiju  
i izagnan be iz raja v sedmi čas  
5 dne. Šesti petak est pred blago  
vešćeniem s(ve)te Marie, v ki ubi Kain  
Obela v treti čas d(6)ne. I si be prvi  
mrtvac na zemli, sin Adamov6.



- Sedmi petak est od muke Is(u)h(r6sto)ve, v ki  
 10 Is(u)h(r6st) raspeta est vziskati hote ov(a)c  
 pogibših i ispusti duh v treći  
 čas dne. Osmi petak est pred petiko  
 sti, va n že pleniše Agarane mno  
 gie strani, izagnaše kršteni  
 15 v peti čas d(6)ne i vsi ědehu meso vel  
 bluja i krv kožlu piěhu. I tu ras  
 plodiše se va otoceh. Deveti pet(a)k  
 est po petikostih, v ki pleniše Ag  
 arane Erusolim s Navhodonosorom c(ěsa)rom  
 20 v leto Eremie proroka v treći čas  
 d(6)ne. Se be isplnenie Erusolimu. Tada  
 sta Erusolim opustev . m. (60) let  
 168r i tada rekoše Haldei sinom Izdravile  
 vim: "Vpojte nam ot pesan sionskih6."  
 I reče onim s(ve)ti Ananei: "Ne buđi vam6  
 peti ot pesan sionskih na zemli  
 5 tui, ni paki stvori poveljenja  
 pred neĉistivim c(ěsa)rom, dokle nismo  
 na svoei zemli!" Tada vedehu je  
 v jednom užu po oštrom kameniju i po trnju.  
 I kada ih se . d. (5) nabodiše, tada se ih  
 10 . p. (90) vraćaše, da bi ne prieli takovih6  
 strasti. Ob tom David pojaše: "Vzra  
 tih se na strast, egda van zemi trn!"  
 Sego cić ne pojut A(lelu)ě ni Slava O(t)cu  
 petak vrimenni. Sego cić krtjaninu  
 15 postiti. Deseti petak est pred  
 rojstvom Ivana Krstitela, v ki G(ospo)d(i)n  
 posla . i. (10) knezi na zemlu ejupataisku  
 rukoju Mojseevoju i ědruneju podvratiti  
 reki ih v krv v sedmi čas dne. .Ai. (11) petak  
 20 pred uspeniem s(ve)te Marije miseca avgu  
 sta. Va n že dvigoše se Izmajliteni  
 kako krilate ptice po moru v korablih6  
 168v i pliniše mnogie strani. Izidoše  
 na lice vsee zemle Božim poveleni  
 em do velikoga Rima i vsu zemlu  
 .m. (60) i tri leta i razgrdeše se zalač  
 5 na zemli i izidoše na Erusolim. A G(ospo)d(i)n  
 ih ne biše poslal tamo. I povele  
 G(ospod)6 Gedeonu izbiti e na Osopavi  
 dolu, a pročeje izagna v pustinu  
 rekumuju Metrov i v po sled neje

- 10 vladati .m. (60) i . b. (2) leti, kako g(lago)l(e)t  
Isaiē prorok: "Filistei, Idumei i Moab  
vsplenet čeda Amonova povelienem  
ih." .Bi. (12) petak est miseca avgusta  
pred usičenien glavī Ivana Krs  
15 titela." I kada sliša sie Žido  
vin, ruknu velikim glasom i reče:  
"Tako mi boga Adonaja, kako doselē  
nest povedano v krsťjah, da ovo  
povida sin moi Amalek!" I iznam  
20 nož zakla sina svoga a sebe ubode.  
A ē Eleutorij slišav to Žido  
vina, kako na spasenie sut krsťenom  
169r siē . bi. (12) petka, napisah je kako podobaet  
strići i čisti postom i molitvoju o krusi  
i o vodi ednokrat na d(a)n. Ako vzmožan  
esi i milostinu davati ubozim6 /ot/  
5 lubodečnija otluči se. Ako li v simi  
petki ili v kvatri temporni začne  
t se dite, budet nezdravo ili besno  
ili nemo ili hromo ili slepo ili knasto  
ili inu bolezanju obdržano. I ovo  
10 slišavše s(ve)ti otcī naučeni Duhom  
S(ve)tim zapovidaše da ki godi bude  
strići i čuvati ove petke i četv  
ere kvatri temporne postiti u krusi  
i o vodi, kako e više pisano, v strašni  
15 d(a)n Sudni ne uboi se biti osujen6.

**Sienski zbornik** (transliterirala Anica Nazor)\*

f. 34 b *Skazъ ot .bī. (=12) pētakъ suhihъ.*

*Čti razumno.*

Est' edanъ gradъ imenemъ Dračъ, v komъ živišē množastvo Židovъ i pru<sup>1</sup> imehu š nimi krsčanē<sup>2</sup> vsaki danъ v grade tom'. Oče<sup>3</sup> va vsehъ onehъ<sup>4</sup> stranahъ i prepirahu se<sup>5</sup> v zbor'ne<sup>6</sup> pri Karmeli<sup>7</sup>. I sabrašē se erci<sup>8</sup> židovski i reče<sup>9</sup> krst'ēnomъ<sup>10</sup>: "Nē moremo zlobi sie trpiti. I izbiēmo se sami.<sup>11</sup> Izberimo ot vaš' ednoga mudraga<sup>12</sup>, a ot nas' drugoga da se ona meu<sup>13</sup> sobu<sup>14</sup> prita. I ako prepri vaš'<sup>15</sup> da se mi kr'stimo u vašu veru. Ako li se mi ne kr'stimo, da smo va velice krivini". I ugodne biše te riči krst'ēnomъ. I togo radi<sup>16</sup> tvorahu<sup>17</sup> židove up'va-juči se na svoga mudroga meštra<sup>18</sup>. I tada izbraše h(r)st)ěne<sup>19</sup> muža / božniva<sup>20</sup> i bogoljubiva ot mudroh (sic!) izbraše<sup>21</sup> imenemъ Eliutoriē, a židovskomu meštru<sup>22</sup> biše ime Tarakoi.

f. 34 c

I počēsta sta (sic!) se priti meu<sup>23</sup> sobu<sup>24</sup> shaēhota se v' ednu polaču. I kada<sup>25</sup> ima se<sup>26</sup> bē tretičъ sniti židovihъ poē sa sobu sina svoego, komu biše ime Melēkъ. I kada vlezosta, pruče se v' glbokie<sup>27</sup> k'nigi. B(og)ъ vsevedacъ pomagāše Eliutoriju i prepri židovina. Tagda<sup>28</sup> z gnevomъ reče židovihъ: "Viju k(a)ko<sup>29</sup> prelasti<sup>30</sup> me, i istin'na e(st) vera vašā, a našā vera tina e(st). I k(a)ko našemu<sup>31</sup> zakonodavcu<sup>32</sup> Moiseju B(og)ъ ēvi se na gore Sinaiscei,<sup>33</sup> a vašemu<sup>34</sup> pokaza se istina. V istinu ot devi Marie rodi se H(r)st)ъ Isusъ, k(a)ko propoved/oše i<sup>35</sup> proroci<sup>36</sup>. I reče paki židovihъ Eliutoriju<sup>37</sup>: "Viju tē veliko mudra, da li ne znašъ ot bī.(=12) petakъ, ki su na polzu<sup>38</sup> veliku<sup>39</sup> dušamъ krsčan'skimъ". I sic<sup>40</sup> rekъ Ta(ra)koi<sup>41</sup>, izbiže

f. 34 d

<sup>1</sup>parnju; <sup>2</sup>add. o veri krsēnskoj(!); <sup>3</sup> i; <sup>4</sup> om.; <sup>5</sup> bihu; <sup>6</sup> izborni; <sup>7</sup>umjesto: *pri Karmeli* Grškovičev zb. ima: *knižnici*; <sup>8</sup> učitelji i parisei; <sup>9</sup>rekoše; <sup>10</sup> om.; <sup>11</sup>add. da; <sup>12</sup>mudra; <sup>13</sup>om.; <sup>14</sup>om.; <sup>15</sup>add. krstēnin' našēga; <sup>16</sup>umjesto: *I togo radi* Grškovičev zb. ima: *A to*; <sup>17</sup>govorahu; <sup>18</sup>om.; <sup>19</sup>add. ednoga; <sup>20</sup>om.; <sup>21</sup>izabrana; <sup>22</sup>om.; <sup>23</sup> i; <sup>24</sup>om.; <sup>25</sup>om.; <sup>26</sup> om.; <sup>27</sup>gluboke; <sup>28</sup>Tada; <sup>29</sup>da; <sup>30</sup>prepri'...esi; <sup>31</sup>om.; <sup>32</sup>om.; <sup>33</sup>Sionscii; <sup>34</sup>vam'; <sup>35</sup>om.; <sup>36</sup>om.; <sup>37</sup>om.; <sup>38</sup>spasen'e; <sup>39</sup>om.; <sup>40</sup>to; <sup>41</sup>om.;

\* U fusnotama donosi razlike između tekstova iz *Sienskog* i *Grškovičevog* zbornika. Kratice: add. = addit (dodaje); om. = omittit (ispušta).

- i ne more stati ot goresti<sup>42</sup> sr'dca<sup>43</sup>, a sinь nega<sup>44</sup> Melek<sup>45</sup> osta pri<sup>46</sup> nemь<sup>47</sup>. I reče Eliutorii Meleku<sup>48</sup>: "Da ti ne visi<sup>49</sup> ot bi.(=12) petku<sup>50</sup> kê mi<sup>51</sup> reče<sup>52</sup> ot(a)сь tv(o)i". I reče sinь židovinь: "Post' petkov' dobro vimь". I reče emu Eliutorii: "Zaklinam te B(ogo)мь živimь da mi e povišь". I užasi se i s trepetom' i sa suzami<sup>53</sup> i povida emu o petcehь vse do konca. I reče emu<sup>54</sup> Melek<sup>55</sup> sie<sup>56</sup>: "Ėli bihu n(a)š*57* h(r)st)ьĕnina ot ap(usto)ь vaši*h*. I naidoše u nego knižni svitakъ i v tomь<sup>58</sup> svitcě<sup>59</sup> ti petki / pisani. I onoga<sup>60</sup> umoriše ljutoju<sup>61</sup> semrtiju, a svitakъ pročtoše i<sup>62</sup> ognju<sup>63</sup> predaše<sup>64</sup>. I do sego d'ne est' kletva<sup>65</sup> i nepričzanь meju nami i bĕ rota meju nami nepovidati ihь vamь h(r)st)ьĕnomь da žele duša moĕ vaše verĕ. I zato skažu tebĕ o petkehь da primu toboju kršćen'e i povida emu vsa o petcehь.
- I vnide paki Tarakoi<sup>66</sup> i rĕče Eliutoriju: "Viju da si smučenь o petcehь bĭ.(=12)." I reče emu Eliutorii: "Poveda mi e sinь tvoi Melek<sup>67</sup>". I reče emu<sup>68</sup> Tarakoi<sup>69</sup>: "Da skaži mi e ke petke ti pravišь". Tag'da Eliutorii poče<sup>70</sup> emu skazovati. I reče emu:
- f. 35 a
- .A.(=1) petakъ e(st)ь miseca s(e)ktebra pred vzdviženiemь s(ve)tago<sup>71</sup> križa v' ki / potoplennь bĕ Sodom i<sup>72</sup> Gomorь<sup>73</sup> i inihь gradi .gĭ.\* (=14)<sup>74</sup> potopleni biše edanь časъ noći.
- f. 35 b
- .B. (=2) petakъ po vzdviženii s(ve)t(a)go<sup>75</sup> križa, v ki Moisei razdili Črtnoe<sup>76</sup> more i provede Iz(dravi)le<sup>77</sup> po sre(dĕ) ego,<sup>78</sup> a nepriĕteli pogrezoše v<sup>79</sup> treti časъ noći. Si petakъ e(st)ь ĕ(c)tvrtidnevan' zato veli se h(r)st)ьĕninu<sup>80</sup> postiti.
- .V. (=3) petakъ e(st)ь miseca novembra pred' s(ve)timь And'rĕemь, v ki znamena Eremiĕ prorokъ<sup>81</sup> kivotь svetine i vzet bĕ anj(e)lomь i nesennь i postavlenь e(st)ь meju dvema gorama treti časъ noći<sup>82</sup> d'ne i pokri oblakъ ognennь do drugoga priša(s)tvie H(r)sto)va.

<sup>42</sup>velike žalosti; <sup>43</sup>add. na nega; <sup>44</sup>tu; <sup>45</sup>om.; <sup>46</sup>om.; <sup>47</sup>om.; <sup>48</sup>k nemu; <sup>49</sup>viš li; <sup>50</sup>petak'; <sup>51</sup>om.; <sup>52</sup>imenova; <sup>53</sup>slzami; <sup>54</sup>om.; <sup>55</sup>om.; <sup>56</sup>om.; <sup>57</sup>židove; <sup>58</sup>kom'; <sup>59</sup>om.; <sup>60</sup>add. krstĕnina; <sup>61</sup>ljutu; <sup>62</sup>na; <sup>63</sup>ogan' ga; <sup>64</sup>položiše; <sup>65</sup>Dio od: kletva do...i povida emu vsa o petcehь u Grškovičevu zb. glasi: rota meju židovi nepovidati ga krstĕnom' da zač' želi duša moĕ vere vaše zato sam' povidel' tebi da primu ot' tebe s(ve)to kršćenie; <sup>66</sup>židovinь; <sup>67</sup>om.; <sup>68</sup>om.; <sup>69</sup>židovin'; <sup>70</sup>Grškovičev zb. izostavlja dio od: poče do...reče emu; <sup>71</sup>om.; <sup>72</sup>om.; <sup>73</sup>om.; <sup>74</sup>.g.(=4); <sup>75</sup>om.; <sup>76</sup>Črtnoe; <sup>77</sup>sinj Iz(dravi)l(e)vi; <sup>78</sup>mora; <sup>79</sup>add. mori i potopleni biše; <sup>80</sup>h(r)st)ĕnom; <sup>81</sup>om.; <sup>82</sup>om.; čini se da je pisar u originalu pre-križio noći.

\*Tkonski zbornik: .gĭ.(=14).

- f. 35 c .G. (=4) petakъ e(stъ) miseca dekembra v kvatri pred ro(i)st vom' H(rъsto)vimъ v ki ub'enyъ bѣ Za/hariju<sup>83</sup>(sic!) prorokъ meju crkvoju i otaremъ v peti časъ d'ne. Si petakъ est' četvrtodnevani i vrimenan'. Togo radi<sup>84</sup> veli se<sup>85</sup> h(rъst)ъĕninu postiti.  
 .D. (=5) petakъ e(stъ) miseca marča, prvi petakъ<sup>86</sup> v ki prestupi Adamъ zapov(ѣ)di b(o)ž(i)ju i izagnanъ bѣ iz' rač v sedmi časъ d'ne.  
 .E. (=6) petakъ e(stъ) pred blagovećeniemъ B(ogo)r(od)icѣ, v ki ubi Kainъ<sup>87</sup> brata svojego Abĕla v treti čas' d'ne. I si bѣ prvi mr'tvacъ n(a) z(e)mli sinъ Adamovъ.  
 .Ž. (=7) petakъ e(stъ) na muku H(rъsto)vu v ki H(rъst)ъ rasp'et' e(stъ)<sup>88</sup> vzkasati vshote ovacъ svojihъ<sup>89</sup> pogibšihъ, ispusti d(u)hъ svis'ti<sup>90</sup> v deveti časъ d'nѣ.  
 f. 35 d .З. (=8) petakъ e(stъ) pred' petikosti, v ki pliniše Agareni mnogie strani i izag'naše Kritene<sup>91</sup> pĕti č(a)sъ noci i si ĕdihu / mesa velbludov'<sup>92</sup> i krv kožlu p'ĕhu i to rasplodiše se va ostrovehъ<sup>93</sup>, to est va otocehъ.  
 .Z. (=9) petakъ e(stъ) po petikostihъ, v ki pliniše Agareni Er(u)s(oli)mъ s Navhodonosoromъ<sup>94</sup> c(ĕsa)r(e)mъ v leto Eremie pr(o)roka v deseti časъ d'ne. Se bѣ ispl'нено<sup>95</sup> e(stъ) Er(u)s(oli)mu. Tag'da<sup>96</sup> sta Er(u)s(oli)mъ opustit .m. (=60) letъ i tag'da<sup>97</sup> rekoše Haldei sinomъ Izdravilevimъ: "Vsporte n(a)mъ ot pesanъ sionskihъ k(a)ko vsproemъ pesanъ G(os)podnu n(a) z(e)mli tudždei (sic!)<sup>98</sup>. I paki stvoriti<sup>99</sup> s'tvori<sup>100</sup> povelĕniĕ<sup>101</sup> prĕd' nečistivimъ<sup>102</sup> c(ĕsa)r(e)mъ dokole nismo<sup>103</sup> na svoi z(e)mli." Tagda<sup>104</sup> vedihu e v' ednomъ uži<sup>105</sup> po oštru kameniju i trniju. I kada<sup>106</sup> ih se pet' nabodiše, tada ihъ varo/vaše<sup>107</sup> .p. (=90) da bi ne priĕli takove strasti. O tomъ D(a)vidъ prorokovaše<sup>108</sup> g(lago)le<sup>109</sup>: "Vzratihъ se na strastъ eg'da vn zemi trnъ. Togo radi ne pojut: A(lelu)ĕ ni Slava O(tъ)cu i si<sup>110</sup> petakъ vrimenanъ e(stъ). Togo radi<sup>111</sup> veli se h(rъst)ъĕninu postiti.

<sup>83</sup>Zahariĕ; <sup>84</sup>zato; <sup>85</sup>add. svakomu; <sup>86</sup>om.; <sup>87</sup>Kaen; <sup>88</sup>Grškoviĕev zb. om.: v ki H(rъst)ъ rasp'et' e(stъ); <sup>89</sup>om., <sup>90</sup>s(ve)ti svoj; <sup>91</sup>krstĕni v; <sup>92</sup>velbluĕ; <sup>93</sup>Grškoviĕev zb. om.: va ostroveht, to est; <sup>94</sup>Nabukonosorom'; <sup>95</sup>ispĕlenie velikoe; <sup>96,97</sup>Tada.; <sup>98</sup>tuei; <sup>99</sup>žalovati; <sup>100</sup>om.; <sup>101</sup>zapovedi; <sup>102</sup>om.; <sup>103</sup>ne budemo; <sup>104</sup>I tako; <sup>105</sup>Grškoviĕev zb. om.: v' ednomъ uži; <sup>106</sup>Gda; <sup>107</sup>vraćaše se; <sup>108</sup>om.; <sup>109</sup>govori; <sup>110</sup>v; <sup>111</sup>I zato;

- f. 36 b
- Ī. (=10) petakъ e(stъ) pred ro(i)stvomъ s(ve)t(a)go<sup>112</sup> Ivana H(r)st)titela v ki<sup>113</sup> poslahъ<sup>114</sup> .ĭ.(=10) knezi n(a) z(e)mľju eĵupataiskuju ruku Moiseovu i Ēruneju<sup>115</sup> i prevratiše reku ihъ v krv' v sedmi časъ d'ne.
- .AĪ. (=11) petakъ e(stъ) miseca avgusta pred' Uspeniemъ s(ve)te Marie<sup>116</sup> v ki d'vigoše<sup>117</sup> Izmaliteni k(a)ko i krilate ptice po moru v korablchъ i pleniše mnogie strani. I izidoše<sup>118</sup> va vse z(e)mľe b(o)ž(i)imъ povelienimъ<sup>119</sup> do veli/koga<sup>120</sup> Rima vseju z(e)mľju .m.(=60) i .v.(=3) leta i razgrdeše zlaē na z(e)mľi. I izidoše na Er(uz)oliimъ<sup>121</sup>, a G(ospod)ъ<sup>122</sup> ihъ ne biše<sup>123</sup> poslahъ tamo. I povelē<sup>124</sup> G(ospod)ъ<sup>125</sup> Gedeonu izbiti<sup>126</sup> e na Osopatovē dole, a pročē<sup>127</sup> izagna v pustinu re(ko)mōju<sup>128</sup> Metrov<sup>129</sup> pustini<sup>130</sup> vladati<sup>131</sup> .m.(=60) i .b.(=2) leti k(a)ko g(lago)let<sup>132</sup> Isaiē prorokъ: "Filistei i Dumei i Moabъ vsplenit' čēda Amova<sup>133</sup> povelienimъ ihъ".
- .BĪ.(=12) petakъ e(stъ) miseca avgusta pred' usiēnienimъ Ivana H(r)st)titela<sup>134</sup> v ki useknu Irudъ c(ēsa)rъ glavu Ivanu H(rst)it(e)ľju v drugi čas noći.

*Č'ti pravo.*<sup>135</sup>

- f. 36 c
- I kada sliša sie židovinъ, ruknu velikimъ<sup>136</sup> glasomъ reki<sup>137</sup>: "Tako mi B(og)a Adonaē, k(a)ko dosele nest' povedana<sup>138</sup> siē ričъ v'<sup>139</sup> h(rst)ъē(nē)hъ<sup>140</sup> da ovo<sup>141</sup> / poveda sinъ moi Mēlekъ"<sup>142</sup> I v zamъ nožъ svoi<sup>143</sup> j\*\* zakla<sup>144</sup> sina svojego, a sebe ubodē.<sup>145</sup> I azъ<sup>146</sup> Eliutorii, slišav' ot židovina k(a)ko na polzu<sup>147</sup> sut' h(rst)ъēnomъ siē petka .bĭ.(=12), d(u)šamъ nihъ na spasenie<sup>148</sup> napisah' e k(a)ko podobat' ih striči i čisti postomъ i m(o)l(i)tvami<sup>149</sup> o k'rusi i o vodi .ā.(=1) krat na d(a)nb. I ako vzmožanъ,<sup>150</sup> tvori<sup>151</sup> m(i)lostinu, davai<sup>152</sup> ubozimъ,<sup>153</sup> a ot ljubodeēniē imei vzdržati<sup>154</sup> se. Ako li v sie pet'ki ili v kvatri tempornē<sup>155</sup> začnet se i rododit (sic!) se<sup>156</sup> (dite) budēt' nēzdravo ili bēsno ili hromo ili gluho ili nimo ili slipo ili inu bolezniju udržimo. I ovo<sup>157</sup> slišavše s(ve)ti o(t)ci naučeni duhom' s(ve)timъ, zapovidaš/ē da ki godi budēt' streči i čuvati<sup>158</sup> ove pētke zgora<sup>159</sup> pisane<sup>160</sup> i .g.(=4) kvatri<sup>161</sup> tem'pori postiti o vode i o krusi, k(a)ko e zgora pisano v strašni d(a)nb suda ne uboit' se. Ki živet' i c(ēsa)rstvuet' B(og)ъ v' vse veki vĕkъ amen'. Ti že G(ospod)j.
- f. 36 d

<sup>112</sup>om.; <sup>113</sup>add. Gospodin'; <sup>114</sup>posla; <sup>115</sup>Ēruna podvrati; <sup>116</sup>umjesto: *Uspeniemъ s(ve)te Marie* Gršk.: *velu misu*; <sup>117</sup>zvigoše(1); <sup>118</sup>add. na lice; <sup>119</sup>add.: i vkladōše nutri; <sup>120</sup>om.; <sup>121</sup>add.: grad; <sup>122</sup>add.: B(og)ъ; <sup>123</sup>add.: im dopustil ni ih'; <sup>124</sup>zapovida; <sup>125</sup>om.; <sup>126</sup>pobiti; <sup>127</sup>nikih'; <sup>128</sup>ka se zove; <sup>129</sup>Metrov; <sup>130</sup>poslidne; <sup>131</sup>vladanie e(st); <sup>132</sup>govorit; <sup>133</sup>Amonova; <sup>134</sup>add. glavi;

<sup>135</sup>Gršk. om.: *Čit pravo*, <sup>136</sup>add. gnivom' i; <sup>137</sup>i reče; <sup>138</sup>povedano; <sup>139</sup>om.; <sup>140</sup>krstēnom'; <sup>141</sup>to; <sup>142</sup>Amalek'; <sup>143</sup>om.; <sup>144</sup>ubode; <sup>145</sup>zakla; <sup>146</sup>ē; <sup>147</sup>sproseno; <sup>148</sup>Gršk. om.: *d(u)šamъ nihъ na spasenie*; <sup>149</sup>molitvoju; <sup>150</sup>bogat'; <sup>151</sup>čini; <sup>152</sup>om.; <sup>153</sup>om.; <sup>154</sup>zdrži; <sup>155</sup>om.; <sup>156</sup>Dio od: *budēt' nēzdravo do bolezniju udržimo* Gršk.: *dite i rodilo bi se imalo bi biti zalimi betegi raneno*; <sup>157</sup>se; <sup>158</sup>nastoēti; <sup>159</sup>om.; <sup>160</sup>om.; <sup>161</sup>Gršk. do kraja: *postiti suho i čisto kako e pisano v strašni dan' suda ne uboit se hiti suen'. Amen.*

- V petakъ e Adamъ stvorenъ.  
V petak' e sagrešilъ.  
V petakъ Kainъ ubi Avela.  
V petak' e prišalъ rotorъ n(a) z(e)mlju.  
V petakъ e(stъ) Piê ubilъ .r.(=100) ljudi i .b.(=2).  
V petakъ e ubilъ Davidъ Goliêda.  
V petakъ e usiĉena glava Ivana H(rъs)ъt(ite)la.  
V petakъ e G(ospo)dinъ raspet'.  
V petakъ e rošala (sic!) na n(e)bo d(ê)va M(a)riê.  
V rêtakъ e ubj(e)нь s(ve)ti Pet(a)ръ i P(a)v(a)lъ.  
V petakъ e raspet' s(ve)ti An'drei.  
f. 37 a V petakъ hocê r'vati se An'tih(rъst)ъ / sili eju i Enohomъ i s  
vsimi vernimi krst'ê(na)mi.

## Dubrovački rukopis (objavio Vatroslav Jagić)

Поуинъ ·и· петѣка· оѹ дъше.

Създанне оѹ ·и· петѣка, како заповѣдне господиъ благослове Петръ и Павла, да сабаждѹ океан ·и· петѣка.

Живнехъ ел единому граду крстиъне а з другоу граду жидоке, и имѣхъ велико приение о кнереъ меѣхъ собоу, и рекоше жидоке крстиъноу не моремо олакон стати и зло житие имѣти меѣхъ собоу. поѣи, изберите ки книжна пиласопѣ, а ми бемо другога, да се она два прѣта о кнереъ. ако пририри нашъ пиласопѣ нашего и вѣде бола наша кнереъ, да се ки крстите з нашъ кнереъ: ако ли приспри нашъ пиласопѣ нашего и вѣде бола наша кнереъ, да се ки крстимо з нашъ кнереъ. И наѣоше крстиъне книжна мужѣ, именовъ Лектерне, а наѣоше жидоке книжна мужѣ, именовъ Тарасне. и кнеше покое Тарасне жидовиъ собоу сына свога Малехѣ, млада дѣтиѣла. и сидѣше се з едѣмъ храму и взѣста кнѣге оѹ дъше и прѣше се ·г· дни и ·г· ноѣи, ни недѣѣи ни иноѣи. и поможе свѣдѣцѣ господиъ Исхрстъ Лектерноу крстиъниъ и зѣри Лектерне Тарасна. И рече Тарасне Лектерноу: ако приририхъ ме еси и становито ки бола наша кнереъ него нашѣ, да сѣзшешъ еси о ·и· петѣку, кои стѣ на по-трѣсѣхъ дъшамъ кашнѣмъ. И тои рече: изнеже каъ изъ храма, ерѣ не може стати оѹ горости (sic.) срѣца своего. и оста синъ негоу Малехѣ з храмини. и науе га питати Лектерне: да ти зѣнешъ ли что о ·и· петѣка, что ли рече отаць твои? И рече Малехѣ: зѣнешъ, да естъ клетка меѣхъ илии жидовин, да о томѣмъ не побѣдамо крстиъноу: да много дъша моѣ (желе) кнереъ наше и хоѣзъ ти повѣдѣти. Бѣехъ зхвѣтали наши жидове еднога оѹ авѣстола наше кнереъ и наѣоше з него ·д· мѣо свѣтѣлкѣ, з немъ бѣехъ зписана ·и· петѣка знаменита, и када оугледаше они свѣтѣлкѣ, з огньи кргоше а оноу авѣстола лѣтоу сиртиноу зѣорѣше. И поуе Малехѣ казати петѣке по рѣдѣ:

·а· петѣка мѣсѣца Марта. кон е з Мартѣ мѣсѣца прии петѣка, з-нѣ приестѣи Адамъ заповѣдѣ божию, и ки изаганиъ изъ рай на ·г· уасѣ дне.

·б· петѣка прѣдѣ благовѣщеннѣмъ свѣте егородице. з-нѣ еси Клеми брата Авѣла: тои ки прии отаць на землѣ, на ·г· уасѣ дне.

·г· петѣка жрткени. з-нѣ ки распѣтъ Исхрстъ: исклѣше бо дъше погнѣше, и дъхъ испѣсти на ·ф· уасѣ дне.

·д· петѣка мѣсѣца Априла прѣдѣ Марковнѣмъ дѣнемъ: з-нѣ плѣнѣнише Агаране многе стране и поля, на ·ф· уасѣ ноѣи.



·ε· петакъ придеъ Петикостиъ ѿ-нь павени неустнии Паваходоно-  
соръ царь Срѣзалииъ и обогати Бакилонъ ка мнѣто Срешне пророка, и  
ста Срѣзалииъ пуста ·ѿ· мѣта.

·з· (петакъ) мѣсеца Юна придеъ Петровнемъ днѣмъ ѿ-нь посла  
господиъ на землѣ ·1· наказни и великъ грѣшность, и прикрати рѣске на  
крвь, на ·ε· уасъ днѣ.

·з· петакъ мѣсеца Августъ придеъ преставленнемъ свете богоро-  
дице Марие ѿ-нь излетнеше Измалие по морѣ в галнахъ, яко крила-  
стице птице и павенише многе стране и изидоше на све землѣ покеле-  
ниемъ божиемъ.

·и· петакъ такоже мѣсеца Августъ, придеъ вснеуеннемъ главе Пѣ-  
новеъ ѿ-нь вснеуе неустнии Продъ царь главе Пѣлизъ крститеху их ·1·  
уасъ днѣ.

·ε· петакъ придеъ движеннемъ скетаго и уаснаго и животворещаго  
крста ѿ-нь би потопленъ Содомъ и Гоморъ, и Свлаганитъ и Схвѣтъ и  
·д1· езици.

·1· петакъ по каздиженню уаснаго крста ѿ-нь раздѣси госпо-  
диъ урно море и прекеде Израилъ яко по суху, а Парлонъ царъ по-  
топи и све негове вонске.

·м1· петакъ мѣсеца Октебра, придеъ Андрискиемъ днѣмъ би узмѣ-  
ние Срешне пророка, казеть би анѣломъ и поставленъ мѣѿ ·к· горани  
до влторога приишати Исвкрстока.

·в1· петакъ мѣсеца Дѣктембра, по рождствѣ Исвкрстока ѿ-нь изби  
неустнии Продъ царь ·з· тисѣца младенцаъ, и тада би зениъ про-  
рокъ Захарии мѣѿ црккомъ и мѣѿ ѿгаремъ.

И тоган ради вели постити сѣи ·в1· петка, вели едномъ днѣ мѣсти  
суха крѣха и воде, а не мѣсти смока ни соли ни вина.

И када доѣе Тарлене жидовиъ в хрлминѣ и речеъ Лектерню не  
знашь ѿ ·в1· петка, а ѿ нѣо ме зпрно еси. И поуе мѣ ихъ казати  
Лектерне, и када оны уз, ере ихъ зна Лектерне, тада речеъ по истинѣ  
кога, тои ти е покядно синь нон Малехъ, и понни ножъ и зѣкла синѣ  
скога. И када видне, да е зунни неповниъ крвь, тада самъ себе збоде.  
И вѣста оба мртѣа. Амень.

## Beogradski rukopis (objavio Stojan Novaković)

Сказаніе ѿ .иј.-хъ петьцѣхъ како подобаетъ дрѣжати не  
постомъ.

Въ западѣи странѣ земля есть оураженна имене ради свѣтлаго  
Драуѣ, въ немѣже живеше много жидовѣ. И прие ижехо(у) съ фроуги; они  
въ трыгоу, они въгорахъ, они въ вратѣхъ градоу томоу прѣприхоу се. И съкорѣ  
бысть при Карынахъ царн, и събраше се иереине, рѣше хръстияномъ:  
дѣти, не можемъ злобы снѣ трыпати, изъбѣнаемъ се съ влани. въ из-  
берыи. ѿтъ влѣсь единого философа, а ѿтъ влѣсь друугаго, да се она  
оуба врита, а мы да вси мълунны; да аце прѣвритъ влѣсь философъ,  
то да се мы хръстыно оу кашоу втроу; аце ли се не хръстыиъ,  
то да смо къ книгѣ иелвци. Любима же быше словеса сми хръ-  
стияномъ. Галголахоу бо жидове надѣюще се сконимоу философоу,  
хръстияни же изѣраше моуѣа боговоина изъ философиѣ изѣбра-  
ныа, именеиъ Лекъферни, а жидовскы философъ именеиъ Ол-  
расыи. И науеста се прѣврати и сѣхъжаста се въ единогоу хръстияноу,  
и игдаже бысть имъ третне сѣхожденне, жидовныи же помял ет съ  
собою сына своего, и етше сыноу томоу ише Малехъ. И игда влѣ-  
зоста съ пре своеи въ гълбокиѣ кнѣгы, въсвѣдѣць же влѣхъика поможе  
Лекъферныиъ и охдоѣ иемоу, и реуе жидовныи съ гнѣномъ и срьдцеиъ  
горькомъ: вѣдѣ те, яко прѣврьѣл не иеси, истыиъна бо есть вѣра влѣна,  
а влѣна стѣна есть, икоже бо нашемоу законодавѣцоу Моисею изъ горѣ  
иѣи се иемоу стѣна, а влѣиъ понахъ се истыиъна, ѿтъ Марне роди се  
Христось, ижего пророци показаше. И реуе жидовныи: еижедоу те  
моудра, въ не вѣси ѿ .иј.-тыхъ петьцѣхъ, иже соуѣтъ на пользоу доушаны  
влѣшныи. И то рекъ изъбѣже влѣиъ, не могу стоати ѿтъ горести срьдѣца.  
Смыи же иго ѿста тоу, и реуе иемоу Лекъферни: да ти не вѣси ли ѿ  
.иј.-тыхъ петьцѣхъ, иже ии галгола ѿтъць ткои? И реуе: вѣиъ. И реуе  
иемоу Лекъферни исповѣдѣ ми, захъкнилю те богоиъ живнииъ. И при-  
страшныи же быкъ трѣпестомъ съ смълзаны исповѣдѣ иемоу ѿтъ врьѣ-  
ныи(хъ) и до послѣдныиъ. И реуе иемоу: иели вѣхоу наши люд(и)иъ еди-  
ного хръстиянина ѿтъ апостоаъ влѣшнѣхъ, и оу него оубрътоше скитѣкъ,  
въ именеиъ писани вѣхоу петьци, да оного самого ѣмораше лютою  
сирѣтноу, а скитѣкъ проуѣтъше оугноу прѣдѣше. да до сего дѣне есть

клетва между нами не поведати ками хрѣстианомъ ; на желаеть доуша моа ктры елшен. И науеть имену исповедати ѿъ прьвыхъ и до послѣднихъ. И кнуде пакы жидонинъ, и реуе Аскь-ерники: вкждоу те вко спощени испи ѿ .к.-хъ истъцъхъ. И реуе имену Аскь-ерникс: покеда ин смнъ тион.

Петъкъ .л. мѣсеца сек. врьдъ въздвиженнень уѣстнаго врьста, къ вьже потопленъ бысть Содомъ и Гоморъ, Исканитъ и Слентъ и куднъ гряди .дѣ. потопленн емые къ .л. уасъ ноци.

Петъкъ .к. по въздвиженн врьста, къ вьже Моиси раздѣли урымное море и проведе Израилъ по средѣ него, а крагы его покры морие къ .и. уасъ дьне. си иеть петъкъ тропришеньны, того ради келить хрѣстианноу постити се.

Петъкъ .г. мѣсеца ноис. врьдъ андрѣевъ дьнень, къ вьже зымаша пророкъ Иеремия кикотъ светыне господне, и възеть бысть ангеломъ и песень и поставлены между дѣтъа горама къ .е. уасъ дьне, и поври облъкъ ѿгънень до .к.-раго прииштыи хрѣстова.

Петъкъ .д. мѣсеца дек. по рождѣствѣ хрѣстоу, къ вьже изьыены емые младѣнцы, и тогда оубыены бысть пророкъ Захариа между црквию и ѿлтаремъ къ .е. уасъ дьне. си иеть петъкъ уѣтвореръшеньны то(го) рад(и) келить крѣстианноу постити се срьдоу, понед., петъкъ и прѣстутити се къ пермоу дьнень.

Петъкъ .е. мѣсеца марьа .л. иеть, къ вьже прѣстоуны Адамъ змюкедъ божию, изьгънанъ бысть изъ рай къ .з. уасъ дьне. си иеть иетья прьковременны, того ради келить крѣстианноу постити се.

Петъкъ .з. врьдъ елгоктреникъ светыне погороднѣ, къ вьже оубы Каниъ Авелъ брата своего къ .г. уасъ дьне, и си бысть прьви мрътъкъ на земьли, смнъ адмокъ.

Петъкъ .ж. страстны, къ вьже Хрѣстоу раснеть се кьзислати ѿеуете погышлалго и доухъ свои испусты къ .о. уасъ дьне.

Петъкъ .и. мѣсеца април. врьдъ марьковъ дьнень, къ вьже вленише агарне многие страны, изьгънаше акрид(и) къ .е. уасъ ноци, си же вьдоху вельелоужда исса и врьеъ козьмо пндоху и тоу расплодше се къ ѿстровъхъ.

Петъкъ .ѿ. врьдѣ пельтикоствне, къ вьже вленише агарне светы Иер(оусл)аннъ съ Накьходовосоремъ цдремъ въ лета пророка Иеремие къ<sup>1</sup> уасъ дьне. Сми бысть велико пльнение Иер(оусл)анноу, тогда стои Иер(оусл)аннъ ѿпоустъвъ .ж. зать. тогда рекоше халдѣяне сыномъ израилевоу: вьспонте намъ ѿтъ пѣсни сиѿньскихъ. И реуе имъ светы

<sup>1</sup> Prazno mjesto ostavljeno za broj, ali nije zabilježen. (S. Novaković)



*THE LEGEND OF TWELVE FRIDAYS FROM THE TKON COLLECTION*

*Summary*

The analysis of *The legend of twelve Fridays* have been done within the context of the religious culture and the Medieval aesthetics, with an emphasis on characteristics in the text and with an aim of pointing out its beauty and value. The characteristics that were primarily studied were stylistic and compositional, thematic – motivational, and language characteristics. The brilliant composition which is perfectly harmonized with the idea, in reference to the morality of the text and which was built on important medieval symbols, the circle and the cross, particularly stands out. Furthermore, the choice of words and the word and grapheme order also stand out, revealing, at first sight hidden layers of the *Legend* and remarkable symbolism of the text, therefore, the expression which is in harmony with the content of the text. It is also important to mention the original characterization and psychology of the characters; skilful and relevant interweaving of genres which the author uses as one of the ways to show completeness and comprehensiveness; “the game” of playing with letters, words and their meanings, as well as other characteristics which are not random, of examples and comparisons with transcripts of *The legend of twelve Fridays* from other glagolitic and cyrillic sources also testify. All this brings light to the unquestionable value of the studied text and the author’s conscious need to write his work as something more than a mere record, transcript, pragmatic text or something similar; instead, his work was intended to be an original work of high artistic value.

**Key words:** *the Tkon collection, stylistic analysis, composition, symbolism, truth*

*LEGGENDA DEI DODICI VENERDÌ DALLA RACCOLTA DI TKON (TUCCONIO)*

*Riassunto*

La leggenda è stata analizzata nel contesto della cultura religiosa ed estetica medievale con un accento particolare sulle peculiarità del testo. Allo scopo di rilevare la sua importanza e bellezza è stata esaminata la composizione del testo, le sue caratteristiche stilistiche, tematiche e linguistiche. Un'importanza particolare merita la composizione, basata su importanti simboli medievali quali la croce e il cerchio del testo, e armonizzata con l'idea che doveva essere comunicata con la morale del testo.

La scelta e l'ordine delle parole e dei grafemi permette di trovare nuovi livelli che sfuggono alla prima lettura del testo. Rivelano anche una simbologia particolare e una forma che è in armonia con il contenuto. Bisogna menzionare anche una rappresentazione psicologica così accurata dei personaggi, l'intreccio dei vari generi letterari usati per ravvicinare l'idea di totalità e universalità. Parliamo di "giochi" di lettere, di parole e dei loro significati e di altre caratteristiche che non sono casuali, come, del resto, testimoniano esempi e confronti con varie trascrizioni della leggenda, provenienti da altre fonti glagolitiche e cirilliche. L'insieme di queste qualità del testo confermano la sua importanza nonché l'impegno dell'autore di creare un testo che non sarebbe solo una trascrizione, una nota, un testo didattico bensì un'opera originale da alto valore artistico.

**Parole chiave:** *Raccolta di Tkon*, analisi stilistica, composizione, simbologia, verità

**Podaci o autorici:**

Prof. Jasminka Vugrinec, kućna adresa: Ludbreg, Frankopanska 56;  
jasminka.vug@gmail.com